

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ

Қ.И. Сәтбаев атындағы Қазақ ұлттық техникалық зерттеу университеті

Автоматика және ақпараттық технологиялар институты

Киберқауіпсіздік, ақпаратты өңдеу және сақтау кафедрасы

Мәліков Мәди Айберікұлы

«Динамо» спорт дүкенінің автоматтандырылған жүйесін құру

ДИПЛОМДЫҚ ЖҰМЫС

5B070300 – «Ақпараттық жүйелер» мамандығы

Алматы 2022

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

Қ.И.Сәтбаев атындағы қазақ ұлттық техникалық зерттеу университеті

Автоматика және ақпараттық технологиялар институты

Киберқауіпсіздік, ақпаратты өңдеу және сақтау кафедрасы

5В070300 – Ақпараттық жүйелер

ДИПЛОМДЫҚ ЖҰМЫС

Тақырыбы: «Динамо» спорт дүкенінің автоматтандырылған жүйесін құру

5В070300 – «Ақпараттық жүйелер» мамандығы

Орындаған

Мәліков М.

Рецензент
техн.ғыл.канд,
Ақпараттық технологиялар
меңгерушісі,
Тұран университеті

Ескенди́рова Д.М
«23» 05 2022 ж.

Ғылыми жетекші
техн.ғыл. магистр, лектор

Наурызбаева А.І.
«23» 05 2022 ж.

Алматы 2022

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

Қ.И.Сәтбаев атындағы қазақ ұлттық техникалық зерттеу университеті

Автоматика және ақпараттық технологиялар институты

Киберқауіпсіздік, ақпаратты өңдеу және сақтау кафедрасы

5B070300 – Ақпараттық жүйелер

БЕКІТЕМІН

КАӨЖС кафедрасы меңгерушісі

тех. ғыл. канд., ассоц. профессор

Р.Ж.Сатыбалдиева

" 23 " 05 2022 ж.

**Дипломдық жобаны орындауға
ТАПСЫРМА**

Білім алушыға Мәліков Мәди

Тақырыбы: «Динамо» спорт дүкенінің автоматтандырылған жүйесін құру
Университет Ректорының 2021 жылғы «24» желтоқсан №_489-П/Ө бұйрығымен
бекітілген.

Орындалған жобаның өткізу мерзімі " 26 " 05 2022 ж.

Дипломдық жұмыстың бастапқы мәліметтері:

Дипломдық жұмыста қарастырылатын мәселелер тізімі:

1. Жобаға жалпы шолу;
2. Технологиялық құжаттама;
3. Техникалық тапсырма;
4. Жоба диаграммалары түрінде ақпаратты жинау;
5. Бағдарламалық қамтаманы құру;
6. Деректер қорына сақтау;
7. Алынған мәліметтерге негізделген қорытынды;

Графикалық материалдардың тізімі (міндетті түрде қажет сызбалар көрсетілген): жұмыстың 25 слайдтан тұратын презентациясы көрсетіледі.
Ұсынылған негізгі әдебиет 30 пайдаланылған әдебиеттер тізімінен тұрады.

Дипломдық жобаны орындау
КЕСТЕСІ

Бөлімдердің атаулары, зерттелген мәселелердің тізімі	Ғылыми жетекшіге және кеңесшілерге ұсыну мерзімі	Ескерту
1. Дипломдық жобаның жоспарын құру	10.01.2022	
2. Негізгі бөлімді қарастыру	15.01.2022	
3. Жалпы жүйені жасау үшін қолданатын программалық камтамаларды дайындау	10.02.2022	
4. Жобалау бөлімін қарастыру	25.02.2022	
5. Қолданба жүйесін құру	20.03.2022	
6. Дипломдық жобаны қорытындылау	15.04.2022	

Дипломдық жұмыс бөлімдерінің кеңесшілері мен норма бақылаушының аяқталған жұмысқа қойған қолтаңбалары

Бөлімдер атауы	Кеңес берушілер (аты-жөні, тегі, ғылыми дәрежесі, атағы)	Қолтаңба қойылған мерзімі	Қолы
Нормалық бақылаушы	Аристомбаева М.Т. (тех.ғыл.магистрі, лектор)	19.05.2022 ж.	A-
Негізгі бөлім	Наурызбаева А.І. (тех.ғыл.магистрі, лектор)	23.05.2022 ж.	А.І.

Ғылыми жетекшісі Наурызбаева А.І. Наурызбаева А.І.

Тапсырманы орындауға қабылдаған білім алушы Мәліков Мәди Мәліков Мәди

Күні « 25 » 12 2021 ж.

АҢДАТПА

Дипломдық жұмыстың мақсаты «Динамо» спорт дүкенінің автоматтандырылған жүйесін құру.

Түсініктеме жазбада бағдарламаға деген талаптар, оның функционалдық тағайындалуы, программаның логикалық сұлбасының сипаттамасы мәліметтер базасын жобалау бөлімдері де келтірілген.

Бұл жүйе жұмыс тиімділігін арттырып, оңтайлы шешімдер қабылдауына мүмкіндік туғызады.

Автоматтандырылған жүйені құру барысында HTML, CSS, JavaScript, PHP визуалды жобалау ортасының құралдары және мәліметтер базасы қолданылды.

АННОТАЦИЯ

Целью данной дипломной работы является разработка автоматизированной системы спортивного магазина «Динамо».

В пояснительной записке описаны этапы проектирования базы данных, требования к программе, ее функциональные назначения и приведено описание логической структуры программы.

Эта система способствует повышению эффективности работы и предоставляет возможность принять правильные решения.

В процессе создания автоматизированной системы использованы СУБД и средства визуализации среды HTML,CSS,JavaScript,PHP.

ANNOTATION

The purpose of this thesis is development of the automated system of sports shop "Dynamo".

The explanatory memorandum describes the stages of the design of the database requirements for the program, its functionalities and give a description of the logical structure of the program.

This system promotes increasing to efficiency of the work and gives a chance take the correct decisions.

In the process of writing software algorithms there was an information system with visualization HTML,CSS,JavaScript,PHP.

МАЗМҰНЫ

	Кіріспе	8
1	Корпоративтік web-сайттарды әзірлеудің негізгі ұғымдары мен қағидаттары	11
1.1	Сайттар классификациясы	11
1.2	Корпоративтік сайттың құрылымы	12
1.3	Әзірлеу құралдары	13
2	Зерттелетін объектіні және интернет-дүкен саласын талдау	19
2.1	Пәндік саланы талдау	19
2.2	Интернет - дүкендердің артықшылықтары мен кемшіліктері	22
3	Спорт интернет-дүкені сайтын жобалау және әзірлеу	29
3.1	Сайтты жобалау кезінде міндеттер қою	29
3.2	Сайтты жобалау	31
3.3	Сайтты әзірлеу	33
	Қорытынды	53
	Пайдаланылған әдебиеттер тізімі	34
	А қосымшасы	57

КІРІСПЕ

Қазіргі уақытта интернет адам өмірінің үлкен бөлігін алады. Күнделікті өмірді гаджеттер мен интернет жүйесін пайдаланусыз елестету мүмкін емес. Біздің заманымыздың ең танымал виртуалды қызметтерінің бірі: интернет-дүкендер. Бұл қисынды, өйткені жолға және таңдауға уақыт пен ақша жұмсамай, бір рет басу арқылы тапсырыс беру ыңғайлы әрі тиімді.

Қазақстан Республикасы Премьер-Министрінің ресми ақпараттық ресурсы деректері бойынша 2019 жылы Қазақстанда 2 мыңнан астам интернет-дүкендер жұмыс істейді. Интернет-дүкендердегі сатып алулар саны 422 миллиард теңгені құрады. Сатып алу көлемі 40,5 миллион сәлемдемеге дейін өсті [1]. Бұдан шығатыны, қызметтің бұл түрі қазіргі уақытта өзекті және болашақта өзектілігі жоғалмайтын болады. Әр дүкен онлайн режиміне шығады, бұл шешімнің себебі: қазір ақпараттық технологиялар ғасыры. Қазіргі уақытта тұрмыстық заттардан бастап қымбат киімдерге, аң терісінен жасалған бұйымдарға дейін әртүрлі санаттағы интернет-дүкендер бар. Көптеген интернет-дүкендерде үйге жылдам жеткізу мүмкіндігі қолданылады. Әдетте азық-түлік өнімдері, гүл өнімдері бар дүкендерге бұл функция қажет. Бұл мұндай өнімдердің қысқа мерзімді сақтауына байланысты. Азық-түлік өнімдері бар дүкендер өте тез дамып келеді, үйге тамақ жеткізетін көптеген интернет-дүкендер бар. Ал гүл өнімдері бар дүкендер әлі де жақсартуды қажет етеді. Отандық Спорт интернет-дүкендердің сайттарын талдау барысында, сайттардың пайдаланушы бөлігімен тікелей байланысты проблемалар бар екені байқалады, көбінесе бұл мәселе өз шешімін таппайды. Жоғарыда келтірілген себептерге байланысты, бұл дипломдық жұмыста Спорт интернет-дүкеннің сайты қарастырылған.

Жалпы өзектілік. Қазақстандық спорт интернет-дүкендерінің сапасы жоғарырақ болуы мүмкін. Интернет-дүкендердің сайттарын құру кезінде жұмыс істеу логикасы көбірек ескеріледі. Бұл ең маңызды сәт екені түсінікті, алайда, сайттың сыртқы келбетін ұмытпау қажет. Әрине, көбісі ерекше нәрсе жасауға тырысады, бірақ әдетте сатып алушының көздері жарқын хабарламалардан шаршайды. Бұл жиі кездесетін мәселе. Отандық ең танымал спорттық интернет-дүкендерін талдау кезінде, ең жиі кездесетін қателер байқалды. sportmaster.kz сайты дизайнында тым жарқын және сәйкес келмейтін түстер қолданылғандығы байқалды: қызыл, жасыл, сары, қызғылт сары. НИУ МГСУ-нің 1-2 курс студенттері арасында жүргізілген "Веб-сайттардың тартымдылығы менақпараттылығындағы түс қабылдаудың рөлі" зерттеуіне сәйкес, дизайнда үш реңктен көп қолданылатын сайттар жаман қабылданатыны белгілі болды. Түстердің бұл саны пайдаланушыларды негізгі ақпараттан алшақтатады. Сайт ақпараттық болуы үшін түстер палитрасында мүмкіндігінше үйлесетін түстердің минимумын пайдалану керек [2]. Екінші қарастырылған sportmaster.kz сайтының дизайнында ең елеулі қате бұл - ақпараттың нақты бөлінуі жоқ.

Сайт құрылымы пайдаланушыны бір нүктеден екінші нүктеге апарды. Материалдың ұйымдастырушылық құрылымы қажетті ақпаратты табуға көмектеседі. Стэнфордтың зерттеуі бойынша, пайдаланушылардың 75%-ы өздерінің веб-дизайны негізінде бизнестің адалдығын бағалайтындықтарын мойындайды. Бұл сенім пайдаланушылардың сатып алу мүмкіндігімен тікелей байланысты екенін білдіреді. Демек, дүкен жақсы дизайнға ие болса, клиенттері көбірек алады. Веб-сайт неғұрлым жақсы көрінсе, пайдаланушыға ыңғайлырақ болады. Қазіргі әлемдегі веб-дизайнның маңыздылығы көптеген компаниялар үшін орасан зор [3]. Келесі мәселе - сатып алушыларды компаниямен таныстырудың болмауы. Басты бетте барлық дерлік Спорт дүкендері тауарлар карталарын ұсынады, ал сатып алушы ұсынылатын қызметтермен, компанияның беретін мүмкіндіктерімен таныс емес. Кез-келген компанияның веб-сайтында ол туралы ақпарат үшін орын болуы керек. Түсінікті интерфейспен сайттың бөлімдері ыңғайлы белгіленеді және әр бөліктің қызметін анықтау оңайырақ.

Теориялық маңыздылығы. спорт интернет-дүкендердің құрылуын зерттеудің жаңа бұрыштарының енгізілуімен, спорт интернет-дүкендердің қолданушы бөлігімен байланысты мәселелерді шешудің ұсынысымен негізделген. Ұқсас спорт интернет-дүкендерінің сайттары зерттелді, негізгі проблемалар анықталды. Зерттеу нәтижелері: Спорт интернет-дүкендер сайттарының саласын одан әрі дамытуға, осы бағыттағы сайттардың веб-дизайнының тиімділігін арттыруға бағытталған.

Практикалық маңыздылығы. Қолданушы пайдаланушылардың жақсырақ қабылдауын, болашақта функционалды ыңғайлы бөлуді, маркетингтік өрлеуді туғызатын, Спорт интернет-дүкен сайты әзірлеуден тұрады.

Мақсаты. “Dynamo” Спорт интернет-дүкеннің сайты әзірлеу, веб-дизайнын толықтай қарастыру.

Дипломдық зерттеу міндеттері.

- Интернет-дүкендерді әзірлеудің заманауи жүйелеріне талдау жасау;
- “Интернет-дүкен” түріндегі ақпараттық жүйелерді жобалау ұғымдарын зерттеу;

- Спорт интернет-дүкенінің сайты құру құрылымын анықтау;

- Интернет-дүкенді жобалауды орындау;

- Спорт интернет-дүкенін әзірлеу;

Дипломдық зерттеу объектісі. “Dynamo” Спорт интернет-дүкенінің сайты.

Дипломдық жұмысты зерттеудің теориялық және методологиялық негіздері. Дипломдық жұмысты зерттеу ұқсас бағдарламаларды талдауға, бір-бірімен салыстыруға, жиі кездесетін қателерді анықтауға негізделген. Салыстыру нысаны рөлін Спорт интернет-дүкендердің отандық сайттары атқарды: sportswear.kz, sportmaster.kz.

Алынған қателер негізінде сайт жасалды, оның теориялық негізі шетелдік авторлардың ғылыми жұмыстары болды. Бұл дипломдық жұмысты

жазу үшін корпоративті веб-сайтты жасауға байланысты материалдар мен -дүкендерді талдау, веб-сайтты әзірлеудің негізгі әдістері туралы оқулықтар қолданылды.

Дипломдық жұмысты жазудың практикалық негіздері. Бұл дипломдық жұмысты жазу барысында зерттеудің практикалық базасы да зерттелді. Осы мақсатта дипломдық жұмыстың практикалық базасын зерттеудің бақылау және сипаттау әдістері қолданылды. Дипломдық жұмысты зерттеудің теориялық базасынан алынған ғылыми білімдерді ескере отырып жүргізілген пәндік саланың объективті зерттеулерін ескере отырып, зерттелетін объектіні бақылау және сипаттау жүргізілді. Қойылған міндеттерді шешу дәрежесіне қарай объектінің қасиеттеріндегі өзгерістер зерттелді. Зерттелетін объектіні бақылау және сипаттау тәсілдері веб-сайттың жұмыс қабілеттілігі мен басқа талаптары туралы маңызды ақпарат берді. Бұл әдіс көп жағдайда қолданылды, өйткені бұл дипломдық жұмыстың мақсаты негізінен жеңіл оқылатын веб-сайтты жасау болды. Сондай-ақ, бұл дипломдық жұмысты жазу кезінде сауалнама әдісі қолданылды. Осы мақсатты орындау үшін "Google Docs" қосалқы қосымшасы пайдаланылды. Веб-сайттың тоқсан пайызы әзірленгеннен кейін Алматы қаласының тұрғындары, атап айтқанда Қазақ технологиялық зерттеу университеті студенттері арасында сауалнама жүргізілді. Осы сауалнамаға қатысушылар бұл веб-сайттың жеңіл оқылуы мен тиімділігі тақырыбында сұхбат өтті. Осы сауалнамадан кейін нәтижелерді ескере отырып, веб-сайттың функционалды бөлігіне, интерфейске қажетті өзгертулер мен түзетулер енгізілді.

1 Корпоративтік web-сайттарды әзірлеудің негізгі ұғымдары мен қағидаттары

1.1 Сайттар классификациясы

Сайт өзара байланысты сапалы өнімдеріне барлық беттердің контейнері болып табылады. Сайттар класстары: өкілдік, жарнама, коммерциялық, ақпараттық және ойын-сауық юолып келеді. Сонымен қатар, сайт компанияның "бет-бейнесі" болып табылады, өйткені web-сайттар ол арқылы адамдар компанияның өзі, web-сайттар оның өнімдері мен түрлі қызметтері туралы біледі. Кез-келген компанияда сайттың болмауы сапалы өнімдеріне қарамастан клиенттер үшін төмен деңгейдің көрсеткіші болып табылады. Сайтты дамытуға сауатты көзқараспен ғана web-сайттар кірістердің айтарлықтай өсуі байқалады. Сайттарды мақсатына және әртүрлі web-сайттар мазмұнмен толтыруға байланысты жіктеуге болады.

Сайттар мақсаттарына қарай жіктеледі:

1 Сайт-визитка. Сайт-визитка келесі тапсырмаларды орындайды: ұйым туралы мәліметтерді орналастыру және қызметтер мен тауарлар бойынша клиенттерге кеңес беру болып табылады. Бұл сайт бірнеше web-сайттар парақтардан тұрады, олар ұйым мен web-сайттар оның қызметтері туралы, сондай-ақ байланыс деректері туралы негізгі мәліметтер береді. Сайт ұйым туралы қысқаша ақпарат беруі керек.

2 Коммерциялық интернет-жоба. Бұл web-сайттар сауда-саттықтан пайда табуға бағытталған. Сайт клиенттерді web-сайттар тартуға бағытталған. Сайттың бұл түрі екі классқа бөлінеді: біріншісі web-сайттар тікелей пайдасы бар жобаларды қамтиды. Мұндай сайттарға интернет-дүкендер, іздеу жүйелері, жаңалықтар және ойын-сауық порталдары кіреді. Екінші сыныпқа брендті таратуға көмектесетін кәсіпорындар кіреді. Олар сайтқа адамдарды тартады, аудиторияны кеңейтеді. Бұл дипломдық жұмыстың веб-сайтын коммерциялық интернет-жобаға жатқызуға болады.

3 Корпоративтік сайт. Бұл сайт ұйымның web-сайттар визит карточкасы болып табылады және клиенттерге ұйым және оның қызметтері туралы деректерді ұсынады. Клиенттер web-сайттар арасында дәл таңдалған деректерді тарату корпоративтік сайттың маңызды web-сайттар міндеті болып табылады. Деректер ұйым, қызметтер туралы ақпаратты, сондай-ақ пікірлерді қамтуы керек. Нақты ұйымның жалпы жұмысын түсінуге көмектесетін өкілдер үшін жеке әкімшіліктер құру корпоративтік сайт үшін жалпы жұмысынекінші тапсырма болып табылады. Тиісінше, осы жалпы жұмысын сайттың негізгі міндеттері: - сатып алушылар үшін деректерді тарату; - брендті жылжыту; - клиенттерді ынтымақтастыққа сендіру [4]. Бұл дипломдық жұмыс жалпы жұмысын үшін корпоративті сайт жасалды, өйткені бұл түрі клиенттерді компаниямен және оның қызметтерімен жалпы жұмысын таныстыру мақсатын жүзеге асыруда анағұрлым қолайлы.

1.2 Корпоративтік сайттың құрылымы

Корпоративтік сайт жалпы жұмысының құрылымының ерекшелігі бар. Сайттағы деректер екі алымға бөлінген — сыртқы және ішкі тұтынушылар үшін. Мазмұн болжамды аудиторияның жалпы жұмысын жалпы жұмысын мүдделерімен келісілуі керек. Клиенттердің сыртқы тобына оң баға беру үшін ұйым келесі атрибуттарды көрсетуі керек:

- Корпоративтік сайт беріктік;
- Корпоративтік сайт жоғары дәлелденген шеберлік;
- Корпоративтік сайт тиімді қызмет көрсеткіштері;
- Корпоративтік сайт қауымдастықтың көзқарасы;
- Корпоративтік сайт қарсыластар арасында жоғары позиция;
- Корпоративтік сайт серіктестер алдындағы беделі;
- Корпоративтік сайт жоғары сапалы өнімдер немесе қызметтер;
- Корпоративтік сайт жоғары моральдық қағидалар;

Сайтта ұйымның сыртқы атрибуттарын орнату арқылы сыртқы көріністі қалыптастыру маңызды:

- Корпоративтік сайт фирмалық стиль;
- Корпоративтік сайт суреттер / логотип;
- Корпоративтік сайт тауар белгісі;
- Корпоративтік сайт интерьер;
- Корпоративтік сайт ғимарат түрі.

Ішкі ұйымшылдық үшін корпоративтік сайтта қауымдастықтың топ-директорлары туралы деректер болуы тиіс:

- Корпоративтік сайт жетістіктер мен артықшылықтар;
- Корпоративтік сайт мамандық жолы;
- Корпоративтік сайт кәсіби топтар мен қауымдастықтардағы мәртебе;
- Корпоративтік сайт кәсіби нәтижелер;
- Корпоративтік сайт тәжірибе.

Бұл деректер ұйым қызметкерлеріне де, сыртқы клиенттерге корпоративтік сайт қажет. Мұндай деректер корпоративтік мәдениетті нығайтады, жұмыс топтарын біріктіруге ықпал етеді және персоналдың тұрақтылығын кеңейтеді.

Корпоративтік сайттардың дәстүрлі құрылымы, әдетте, осы бағыттар арқылы шешіледі:

- Корпоративтік сайттардың ұйым туралы жалпы ақпарат;
- Корпоративтік сайттардың қауымдастық жетекшілері;
- Корпоративтік сайттардың тауарлар немесе қызметтер каталогы;
- Корпоративтік сайттардың қауымдастық қызметкерлері / ұйымдастыру Корпоративтік сайттардың құрылымы;
- Корпоративтік сайттардың сыбайластар;
- Корпоративтік сайттардың қауымдастықтың қызметі;

- Корпоративтік сайттардың жаңалықтар;
- Корпоративтік сайттардың қызметкерлерге арналған деректер;
- Корпоративтік сайттардың ұйымның бос орындары;
- Корпоративтік сайттардың байланыс деректері;
- Корпоративтік сайттардың кері байланыс;

Бұл корпоративтік сайттардың ең танымал бағыттары қысқаша мазмұндалған. Сайттың құрылымы қауымдастық қызметінің ерекшелігімен, оның ауқымымен, аймақтық аумағымен және болжамды топтың ерекшеліктерімен анықталады. Корпоративтік веб-сайтта оның ауқымымен барлық әлеуметтік топтарға бағытталған жалпы оның ауқымымен бағыттар да, белгілі бір мақсатты топтар оның ауқымымен үшін белгілі бір деректерді беруге бағытталған айқын сегменттер болуы оның ауқымымен мүмкін. Сайттың құрылымын анықтағаннан оның ауқымымен кейінгі келесі қадам-сегментті мазмұнмен толтыру, оның мотивациясы қауымдастықтың оның ауқымымен белгілі бір бейнесін жасау және оның ауқымымен сақтау болып табылады. Мазмұн - бұл сайттың мазмұны, оның ауқымымен әртүрлі ресурстармен ақпарат толтыру, иллюстрациялар, анимация, оның ауқымымен фотография, видео, дыбыстық материал және т.б. Корпоративтік сайттағы кез — келген материалдар негізгі мақсатқа оның ауқымымен сәйкес тапсырмаларды орындауы керек-ұйымның имиджін дамыту және жылжыту. Бұл тапсырмалар:

- мақсатты топтарды ақпараттандыру;
- деректерді ішкі және сыртқы бөлімдерге бөлу;
- табысты кері байланыс ұсыну;
- сайт клиенттерінің мінез-құлқын талдау және тиісті бөлімдерді өзгерту;
- сайт клиенттерін қызықтыратын мазмұн жасау.

Сайтта ұсынылған материалдар әртүрлі күрделі заңдылықтар мен жіктеулермен сәйкестендірілуі мүмкін. Бұған ұйымның ерекшелігі, аудиторияның мүдделері, әкімшілік стратегиясы, копирайтердің тәжірибесі мен кәсібилігі сияқты факторлар әсер етеді [5].

1.3 Әзірлеу құралдары

HTML - (HyperText Markup Language) сайттың мазмұн браузер әдепкі ережелерге сүйене отырып құрылымын сипаттауға арналған. Бұл тілді білместен веб-сайт құру мүмкін емес.

HTML браузерге сайт құрылымын орнатады. Ақпаратты алғаннан кейін браузер әдепкі ережелерге сүйене отырып, осы элементтерді көрсетеді.

Беттің HTML коды бар файл-бұл *.html кеңейтімі браузер әдепкі ережелерге сүйене отырып бар мәтіндік файл.

Мұндай файлдың мазмұнын кез-келген мәтіндік редакторда өңдеуге болады.

HTML құжатының құрылымы иерархиялық түрде құрылуы керек. Бұл

бір-бірімен салыстырылатын қасиеттер мұрасына браузер әдепкі ережелерге сүйене отырып қатысты HTML компоненттері аталық, еншілес болуы мүмкін дегенді білдіреді.

CSS (ағылш. Cascading Style Sheets - каскадты стиль кестелері) HTML белгілеу тілі арқылы жазылған беттердің сыртқы түрін жобалау үшін. CSS ережелерін қолдана отырып, HTML элементтеріне түс, қаріп, ені, биіктігі, мөлдірлігі, блоктар арасындағы қашықтық, беттегі позиция, контур, анимация және басқа визуалды қасиеттерді орнатуға болады. CSS - бұл беттегі элементтердің визуалды CSS ережелерін көрсетілуін білдіретін оператор. Стиль кестелері CSS ережелерінің тізімінен тұрады және оларды веб-құжаттың өзінде немесе *.css форматы бар бөлек CSS ережелерін файлда орналастыруға болады.

PHP (ағылш. PHP: Hypertext Preprocessor - "PHP: гипермәтіндік препроцессор") – скрипттік тілі. Ол динамикалық веб-сайттар мен веб-қосымшаларды әзірлеу процесінде қолданылады. Динамикалық веб-сайттардың анықтамасына көше динамикалық веб-сайттар мен веб-қосымшаларды әзірлеу процесінде отырып, бұл сценарийлерден, шаблондардан және әртүрлі мазмұннан тұратын беттер. Веб-парақтың осы динамикалық веб-сайттар мен веб-қосымшаларды әзірлеу процесінде элементтері қосылған арнайы директивалар жазылған. Директивалық деректер, әдетте, серверлік жағында қалыптасады. Сондай-ақ, динамикалық веб-сайт әртүрлі факторларға байланысты контентті көрсетеді, яғни: пайдаланылған құрылғы, күн, амалдық жүйе, браузер. Бұл скрипттік тілін қолдана отырып, көбінесе контентті басқару жүйесі орындалады. Осы мақсатта қолданылатын ең танымал CMS WordPress платформасы PHP скрипттік тілінде жазылған. Бұл скрипттік тілін білу тіпті платформаларды пайдалану кезінде де қажет. w3techs.com сайтының статистика деректері бойынша, зерттеу барысында алынған барлық сайттардың 82,8% - ы осы тілді қолданатыны белгілі болды. Бұл пайызға: wikipedia.org, facebook.com, vk.com, tumblr.com танымал сайттар кіреді. Сайттың құрылымы мен дизайнын өзгертуге және өңдеуге болатындығын білу маңызды, тіпті сол шаблон сайттың әртүрлі беттерінде қолданылса да. Бұл жағдайда процесте бір шаблонды қолданатын барлық беттер өңделеді. Кодты жазу тек арнайы бағдарламалық жасақтаманы, яғни веб-серверді пайдалану кезінде жүзеге асырылуы мүмкін, бұнымен PHP сценарий тілі, HTML гипермәтіндік белгілеу тілінен ерекшеленеді. Веб-сервер аппараттық (компьютер) және бағдарламалық жасақтама бола алады. Бұл жағдайда бағдарламалық жасақтама қолданылады. PHP коды бар файлда *.php форматы болуы керек. HTML гипермәтіндік белгілеу тілімен сәйкестіктер де бар, мысалы, PHP-де ашылатын және жабылатын тегтер қолданылады, олардың арасында сценарий тілінің негізгі коды орналастырылады [6].

SASS (Syntactically Awesome Stylesheets) — бұл препроцессор, CSS негізіндегі сценарийлік мета-тіл, ол стильдердің каскадты кестелерін

жеңілдетуге арналған. Тіл синтаксисіне SASS синтаксисін қолданудың екі түрі кіреді:

- .sass - бұл синтаксисте элементтер шегіністер арқылы өңделеді;
- .scss - бұл синтаксисте бұйра жақшалар қолданылады (Sassy CSS).

SASS-ты Ruby әзірлеушілері жазған, және бұнымен ол CSS синтаксисінен өзгешеленеді. Осы себепті, 2010 жылы SCSS синтаксисін енгізу туралы шешім қабылданды, ол CSS синтаксисіне жақын, осылайша онымен үйлесімді болды [7]. SASS-та шегіністерге назар аудару қажет, олар үтір нүктелерінің орнына қолданылады, ұқыпсыздық стиль кестесінің бұзылуына ықпал етуі мүмкін. Классалдындағы шегініс оны еншілес етеді, ал жоқ болуы оны аталық етеді. Sass бұйра жақшалар мен үтір нүктелерінің болмауына байланысты кодты жазу тездетіледі.

SASS кодты жазудағы келесі жаңа мүмкіндіктерді қарастырады:

– Мұрагерлік: Бұл синтаксис сайттың әзірлеуін айтарлықтай жеңілдетеді. SASS-та класстың қасиеттерін элементке беру арқылы с ереже жасауға, оны басқа біреудің ішінде қолдануға болады, бұл мұрагерлік деп аталады.

– Енгізілген ережелер: сайттың әзірлеуін CSS ережелерін бір-біріне енгізу арқылы стильдерді өңдеуді жеңілдетуге болады. Бұл ережелер сайттың әзірлеуін құрылымдау үшін қажет.

– Айнымалыларды пайдалану: Кейбір сайттың әзірлеуін мәндер бірнеше рет қолданылуы керек және оларды қайта-қайта тіркеу өте ыңғайлы емес. Сондықтан, осы синтаксисте айнымалыларды сайттың әзірлеуін тағайындауға болады, бұл өз кезегінде селектордың сайттың әзірлеуін салынымын білдіреді. Сондай-ақ, егер айнымалыларды тағайындау оны қолданған барлық жерлерде өзгерту қажет болса өте ыңғайлы жүзеге асырылады.

– Қондырмаларды пайдалану: SASS-та бірдей сайттың әзірлеуін конструкцияны қайталау немесе кодтың бөліктерін көшіру қажет емес, өйткені оны айнымалыға сақтап, қажет жерде қолдана беруге болады [8].

Javascript - бұл есептеуге, серверге сілтеме жасамай-ақ тексеруге мүмкіндік беретін сценарий тілі. Сценарийлер құжатта сайттың әзірлеуін орналасу тәртібімен орындалады, интерпретатор екілік кодқа компиляциясыз өңдейді. Сондай-ақ, Javascript сценарийлері сайттың әзірлеуін құжаттың өзінде гиперссылка түрінде де, *.js кеңейтімі бар жеке файлда да болуы мүмкін. Javascript коды дәйекті түрде орындалады, әр жолға текалдыңғы жолға өтіп, оны бетте анықтағаннан кейін орындалады [9].

JQuery - бұл кітапхананың ыңғайлылығына жатқызуға болатын маңызды аспект-кітапхана элементтердің санына сайттың әзірлеуін назар аудармайды, кез-келген мөлшерде кітапхана белгілі бір сайттың әзірлеуін таңдалған элементтерге белгіленген әрекеттерді сайттың әзірлеуін орындай алады. JavaScript бағдарламалау тілін таза қолданудан айырмашылығы, бұл кітапхана JavaScript іс жүзінде жеңе алатын әрекеттерді сайттың әзірлеуін орындаса да, жұмысты әлдеқайда қарапайым, сайттың әзірлеуін

оңтайландырылған және жылдам орындайды. Осы кітапхананың жалпы анықтамасына көше отырып, jQuery - бұл сыртқы кітапхана, сайттың әзірлеуін сондықтан ол веб-параққа JavaScript бағдарламалау тілінің жеке файлы ретінде қосылады. DOM - Бұл HTML файлдарының мазмұнын алу сайттың әзірлеуін үшін қолданылатын бағдарламалық интерфейс. Бұл анықтаманы сайттың әзірлеуін түсінбестен jQuery кітапханасымен жұмыс істеу мүмкін емес. Себебі jQuery кітапханасы элементтерді басқаруға, оларға сайттың әзірлеуін қол жеткізуге және өңдеуге мүмкіндік береді. Бұл оны JavaScript бағдарламалау тілінің фондында ерекшелендіреді, оны пайдалану кезінде әр әрекетті цикл арқылы белгілі бір элементтерге қою керек [10].

Bootstrap - бұл адаптивтік веб-сайттарды тез әзірлеу үшін қолданылатын HTML, CSS және

- әзірлеу ортасы веб-сайтты әзірлеуді жеңілдететін бірнеше маңызды артықшылықтарға ие. Оларға мыналар кіреді:

- Пайдалану жеңілдігі. Бастапқы HTML және CSS білімі веб-сайтты әзірлеуді бар әзірлеуші Bootstrap-пен жұмыс істей алады, өйткені бұл орта қарапайым және қолдануға оңай;

- Әзірлеу жылдамдығы. Осы ортада сайттарды веб-сайтты әзірлеуді у кезінде аз уақыт кетеді, өйткені Bootstrap ортасында веб-сайтты әзірлеуді көптеген дайын элементтер бар;

- Көптеген браузерлермен үйлесімділік. Веб-сайттың веб-сайтты әзірлеуді адаптивтік әзірлеуі көбінесе Bootstrap ортасының ең негізгі және кең танымал браузерлермен үйлесімділігі веб-сайтты әзірлеуді арқасында мүмкін. Бұл тізімге Google Chrome, Yandex Browser, Internet Explorer және Opera, Safari, Mozilla Firefox сияқты браузерлер кіреді;

- Қолданудың кең спектрі. Кез-келген CMS веб-сайтты әзірлеуді үшін тақырыптар жасауда Bootstrap әзірлеу ортасы қолданылады. Бұл орта бір беттік қосымшалар веб-сайтты әзірлеуді үшін де қолданылады. Bootstrap әзірлеу ортасында көптеген құралдар бар: сайттардың навигациялық веб-сайтты әзірлеуді мәзірлері, дайын сайт шаблондары, веб-сайтты әзірлеуді көптеген векторлық белгішелер, кестелер, суреттер веб-сайтты әзірлеуді карусельдері және модульдік тор, соңғы құрал жиі қолданылады.

- Ашық бағдарламалық қамтамасыз ету. Бұл орта веб-сайтты әзірлеуді тегін жүктеу мен ашық кодтардың қол жетімділігіне веб-сайтты әзірлеуді байланысты, сайттарды дамытуда веб-сайтты әзірлеуді ыңғайлы пайдалануға мүмкіндік береді [11].

Node.js - бұл желілік қосымшаларды веб-сайтты әзірлеуді жылдам әзірлеу үшін қолданылатын платформа [12]. JavaScript Engine-де құрылған. Бұл платформа қазіргі уақытта деректерді жиі қолданатын, таратылған құрылғылар арқылы берілетін, қосымшалар үшін, ыңғайлы, жеңіл және веб-сайтты әзірлеуді пайдалануда тиімді, бұғаттамайтын веб-сайтты әзірлеуді енгізу-шығару моделін ұсынады.

Кейбір ерекшеліктері бұл платформаны ыңғайлы етеді:

– Жылдамдығы. Node.js кітапханасы өте жылдам жұмыс веб-сайтты әзірлеуді істейді, соныменқатар тез құрастырылады.

– Бір ағынды орындау. Node.js платформасы веб-сайтты әзірлеуді оқиғалар циклімен бір ағынды орындауды белсенді қолданады. Node.js платформасын пайдалану көмегімен, бір ағынды веб-сайтты әзірлеуді орындау сол модельде көптеген сұраныстарды өңдейді. Ал, мысалы, дәстүрлі Apache HTTP Server сервері веб-сайтты әзірлеуді бұл мүмкіндікті пайдаланбайды. Осы себепті, 121 дәстүрлі сервер веб-сайтты әзірлеуді шектеулі сұраныстарды өңдеу ағындарын жасайды. Ал Node.js веб-сайтты әзірлеуді платформасы оқиғалар механизмі үлкен сұраныс ағынын бұғаттамауға көмектеседі.

– Синхронның болмауы және оқиғаларды басқару. Node.js кітапханасынанегізделген сервер API-ден деректерді қайтаруды сұрамайды. Бұл, Node.js кітапханасының синхронды емес API интерфейстері бұғатталмаған

– . Node.js кітапханасында веб-сайтты әзірлеуді деректерді буферлеу функциясы жоқ [13].

Gulp - жұмысты тездете отырып, веб-сайтты әзірлеуді күнделікті тапсырмаларды автоматтандыруға және веб-сайтты әзірлеуді жеңілдетуге мүмкіндік береді. Бұл front-end әзірлеуді веб-сайтты әзірлеуді автоматтандыру құралы [14].

Веб-сайтты әзірлеуді жеңілдететін, Gulp орындайтын тапсырмалар тізімі:

- Sass, Less, Stylus CSS препроцессорларын қолдану;
- JavaScript және CSS файлдарын азайту және байланыстыру;
- HTML кодын азайту;
- Вендор префикстерін автоматты түрде орнату;
- Суреттерді оңтайландыру;
- Пайдаланылмаған CSS (UnCSS) жою;
- Шаблондарды қолдану (Jade);
- Кодты тексеру және тестілеу [15];

MODx (CMF - Content Management Framework) - бұл веб-қосымшалардыәзірлеуде қолданылатын құрал. Фреймворк сайттар классификациясында сипатталған кез келген веб-сайтты әзірлеуді күрделіліктегі сайттарды әзірлеу мүмкіндігіне ие. Сондай-ақ, орта, контентті басқару жүйесін әзірлеу функциясын орындайды. Фреймворкте веб-сайтты әзірлеуді бағдарламалық жасақтама архитектурасының белгілі бір стильдері бар. Олардың ішіндегі ең танымалы - веб-қызметтерді веб-сайтты әзірлеуді құру мақсатында қолданылатын REST (Representational state transfer). REST (Representational state transfer) клиенттерге деректерді оқуға веб-сайтты әзірлеуді болатын түрде ұсынуға негізделген. Бұл әзірлеу веб-сайтты әзірлеуді ортасы - коммерциялық аспектілері немесе күрделі функциялары бар күрделі веб-қосымшаларды әзірлеу үшін қолданылатын веб-сайтты әзірлеуді CMF болып

табылады. Әзірлеу ортасы, RESTful API деректерін веб-сайтты әзірлеуді қарапайым және қол жетімді дамытуға мүмкіндік береді, өйткені бұл веб-сайтты әзірлеуді мүмкіндік үшін modRestService класы веб-сайтты әзірлеуді және modrestcontroller туындылары бар. REST-те салынған веб-қосымшалар RESTfulweb service деп аталады. MODX сайтты әзірлеу және веб-сайтты әзірлеуді контентті басқару үшін ыңғайлы платформа болып саналады. Бұл веб-сайтты әзірлеуді көбінесе SQL-ді қолданудың өте сирек қажеттілігіне байланысты мүмкін. MODX қолданатын ORM xPDO, тиімді веб-сайтты әзірлеуді ActiveRecord үлгісіне қол жеткізуге мүмкіндік береді. Бұл үлгі SQL инъекциясын алып тастауға мүмкіндік береді. Active Record деректерге қол жеткізудің арнайы әдістерін қамтиды.

MODX веб-сайттарды веб-сайтты әзірлеуді және контентті басқару платформасында жұмыс істеу үшін, терминологияны білу маңызды.

Мысалы:

- Веб-беттер, сілтемелер және құжаттар ресурстар деп аталады;
- HTML кодының фрагменттері “чанктер” деп аталады;
- PHP кодының фрагменттері “снипеттер” деп

, шаблондар, чанктер, снипеттер, санаттар. Бұл мүмкіндіктер әзірлеушіге тиімді, тез және ыңғайлы жұмыс істеуге мүмкіндік береді. CMF Modx икемді баптаулар, қосымша бағдарламалар пакеттері, жылдам жұмыс мүмкіндіктеріне ие. Бұл Wordpress CMS-ке қарағанда, осы платформаның күрделі орнатылуы мен конфигурациясына байланысты мүмкін [16].

2 Зерттелетін объектіні және интернет-дүкен саласын талдау

2.1 Пәндік саланы талдау

Жобаны тиімді, дұрыс және дәл әзірлеу үшін зерттелетін объектінің пәндікаймағы не екенін түсіну керек. Веб-бизнес Интернет желісінде өнім саудасын орындауға жауап береді, өнім алмасуды және электрондық төлемді ұсынады. Бұлсала, негізінен, B2B, B2C, C2C және Интернет желісінде осы алаңда ұсынылған мүмкіндіктің арқасында мүмкін болады. Бұл Интернет желісінде сала тұтынушылар мен компаниялардың коммерциялық бизнесті электрондық форматта жылжытудағы тілектерін қанағаттандыруға көмектеседі. Веб-бизнес қарапайым бизнеске Интернет желісінде үлкен зиян келтірді, өйткені бұл үлкен қарсылас пен қауіп. Бұл Интернет желісінде веб-бизнес өте практикалық және қолдануға ыңғайлы екендігімен Интернет желісінде ерекшеленеді. Сондай-ақ, электронды бизнестің келуі коммерциялық іс саласына оң әсерін тигізді. Веб-бизнес, әрине, қазіргі заманғы дәстүрлі Интернет желісінде бизнеске үлкен және айтарлықтай әсер етеді. Бизнестің бұл түрі Интернет желісінде өнімдер мен қызметтерді сату немесе ыңғайлы Интернет желісінде пайдалану тұрғысынан ғана емес, сонымен қатар компаниялар үшін ыңғайлы болу жағынан да оңқасиеттерді әкеледі. Мысалы, Интернет желісінде интернетті қолдана отырып, онлайн режимінде мәміле, жиналыс Интернет желісінде ұйымдастыруға мүмкіндік беріледі. Бұл процесті тездетеді және жеңілдетеді. Веб-бизнестің оң әсерін осы саланың артықшылықтарын толық пайдаланатын Үндістанның мысалынан көруге болады. Интернет желісінде Үндістанда электронды коммерциялық бизнес саласы үлкен дамуда. Веб-бизнес терминіне келесі анықтама берілуі мүмкін - бұл интернетке қосылған жеке компьютерді пайдалану арқылы, материалдық заттарды, Интернет желісінде жылжымайтын мүлікті немесе тіпті меншік құқығын сатып алу және сату мүмкіндігін беру. Дәл осы анықтаманы жиі қолданғанына қарамастан, ол осы саладағы кеш жақсартуларды ескермейтіндей етіп жасалған. Осыны ескере отырып, Интернет желісінде неғұрлым егжей – тегжейлі анықтама жасалды - электрондық коммерциялық бизнес екі компания арасындағы, Интернет желісінде сондай-ақ компания мен клиенттер арасындағы қатынастарды электрондық инновациялар мен биржаларды пайдалану арқылы жүргізілген мәмілелерде өзгертуге мүмкіндік береді [17].

Интернет-дүкен - бұл бүкіләлемдік ғаламтордағы мәмілелер, сатып алу және сату жасалатын веб-сайт. Интернет-дүкеннің Интернет желісінде веб-сайтында өнім мен өнім туралы толық ақпарат, дәлірек айтқанда: өнімнің фотосуреті, өнімнің толық сипаттамасы, өнімнің индексі бар. Сондай-ақ, Интернет желісінде интернет-дүкендердің веб-сайттары жарнамалық және анықтамалық деректерді жиі пайдаланады. Қысқаша айтқанда, интернет-дүкен-бұл тауар сұранысына және тауар сұранысына онлайнрежимде жауап беретін алаң. Бұл салада Интернет желісінде онлайн-коммерцияның екі

моделі бар.

Интернет желісінде тауарға тапсырыс беру туралы сұрау алғаннан кейін делегатты дистрибьюторға жіберу, сұраусатып алу, клиентке жауап беру. Сондай-ақ, интернет – Интернет желісінде дүкен терминінің келесі анықтамасын бөліп көрсетуге Интернет желісінде болады-бұл веб-сайтқа кіріктірілген көп функциялы бағдарламалық модуль, ол Интернет желісінде компанияның өнімдерін Интернет арқылы ұсыну функциясын орындайды. Интернет-дүкендерді бірнеше Интернет желісінде вариацияға бөлуге болады, олар төлем әдісімен, тауарлар санатының санымен, сауда түрлерімен ерекшеленеді. Олардың арасындағы ең Интернет желісінде маңызды айырмашылық – интернет-дүкеннің Интернет желісінде веб-сайтындағы төлем жасау әдісі [18]. Интернет-дүкеннің функционалдығын сауда залымен оңай салыстыруға болады. Мысалы, Интернет желісінде әр интернет-дүкенде маңызды элемент - бұл сауда залындағы сөрелерге ұқсайтын жақсы ойластырылған тауарлар тізімінің болуы. Негізгі Интернет желісінде сөз тіркестерін іздеу функциясын сауда алаңындағы тауар сегменттерімен салыстыруға болады. Интернет-дүкен себетін тұтынушы тауарларды Интернет желісінде орналастыратын контейнермен салыстыруға болады [19].

Веб-сайт дипломдық жұмыстың нысаны ретінде әрекет етеді. Веб-сайт - бұл бір доменде орналастырылған бірнеше веб-беттерден тұратын жүйе. Веб-сайт көп жағдайда ақпарат, Интернет желісінде контент көзі болып табылады. Бұдан әрі, Интернет желісінде веб-сайттың жұмыс істеуі қарастырылады. Веб-сайт - Интернет желісінде бұл онлайн сервис болғандықтан, оған Интернет арқылы қол жеткізуге болады. Интернет-бұл әдеттегі конвенция (IP) арқылы бүкіл ғаламшардағы ДК және ДК желілерімен өзара әрекеттесетін қоғамдық ұйым. Ұйымдардың бір-бірімен байланысты компьютерлерінің әрқайсысы әртүрлі әкімшіліктерді Интернет желісінде қолдана отырып ақпарат береді. Әкімшіліктердің бірі - WWW. Бұл әкімшілік клиенттер үшін ең жиі ұсынылатын болып табылады. Бірақ Интернет тек WWW және контент бар беттер ғана емес, клиенттерге ұсынылатын көптеген әкімшіліктер бар:

– Файлдар Интернет желісінде арқылы деректерді беру. Бұл деректер жазбаларын біркомпьютерден екіншісіне беру.

– Электрондық пошта – бұл екі немесе одан да көп Интернет желісінде клиенттер арасында хабарлама жіберуге мүмкіндік беретін ең көп таралған интернет-әкімшілік.

– Жедел хабарлау (IM). IM, кем дегенде екі Интернет желісінде клиент арасында хабарламалар арқылы деректерді жылдам жіберуге мүмкіндік береді (Gtalk, MSN, Skype және т.б.). Сондай-ақ, IM бейне, дыбыс, фотосурет түріндегі деректерді жіберуге мүмкіндік береді [20].

IP мекенжайы - Интернет желісінде бұл сандардан тұратын компьютердің бірегейсәйкестендіру мекен-жайы. Ол компьютерлер арасында деректерді беру кезінде қолданылады. IP мекенжайы 32 биттік екілік саннан

тұрады, ол 8 биттік топтарға(октеттерге) бөлінеді. Интернет желісінде Бұл сан бір-бірімен нүктелермен бөлінеді. Мысалы: 123.46.57.58. HTTP гипермәтінді жіберу протоколы (Hypertext Transfer Protocol) (Internet Protocol) қамтиды. IP міндеті өз кезегінде TCP-ға (Transmission Control Protocol) орналастырылатын деректер пакеттерін адрестеуді ұйымдастыру болып табылады. TCP алушыға жеткен деректерді хабарламаға жинау функциясын орындайды. Интернет желісінде Интернет протоколы - бұл, әдетте, желі компоненттерінің өзара әрекеттесуі мүмкін ережелер жиынтығы. Жіберушілер мен алушыларда қолданылатын бағдарламалар Интернет желісінде олардың арасында деректерді беру кезінде протоколдарды сақтайды. Әр қызметтің өз протоколы бар, әдетте қызметтердің хаттамалары әртүрлі. Интернет те осы Ережені сақтайды. Электрондық пошта, WWW, файлдар Интернет желісінде арқылы деректерді жіберуге мүмкіндік беретін қызмет, олардың әрқайсысында өз ережелер жиынтығы бар (хаттама).

Веб-браузер - бұл Интернет желісінде Интернеттегі контентке қол жеткізу үшін қолданылатын бағдарлама. Бұл бағдарлама веб-сайттарды қарауға мүмкіндік береді. Бұл бүкіләлемдік ғаламторда қозғалуға мүмкіндік беретін арнайы бағдарлама. Интернет желісінде Веб- браузерды пайдалану үшін компьютерде веб-қауымдастық, веб-бағдарлама болуы керек. Пайдалануда бірқатар қол жетімді бағдарламалар бар, ал ең көп қолданылатындар:

- Internet Explorer;
- Firefox;
- Safari;
- Chrome.

Бұл бағдарламаларда Интернет желісінде веб-шолуға қол жеткізу үшін барлық мүмкіндіктер бар. Әдетте, әр компьютерде Internet Explorer веб-шолушысы орналасқан [21].

Домендік Интернет желісінде атаулар жүйесі, негізінен, интернеттегі адресация жүйесін сипаттайды. Домендік атаулар жүйесі күрделі қателіктермен де жұмыс істейтін желілік архитектураны құруға мүмкіндік береді. Домендік құрылым оның барлық үлкен Интернет желісінде бөліктері кіші бөліктердің құрылымын қайталайтындығымен белгіленеді. Домен құрылымын бірнеше деңгейге бөлуге болады: Интернет желісінде төменгі деңгейлі домен, орта деңгейлі домен, жоғарғы деңгейлі домен. Төменгі деңгейлі доменге соңғы клиенттердің басқа Интернет желісінде компьютерлері қосылады. Төменгі деңгейлі Домен Интернет желісінде басқа төменгі деңгейлі домендермен сыртқы, жоғары жылдамдықты байланыс желілерінен тұрады. Төменгі деңгейлі доменді түйіндік Интернет желісінде компьютерлердің белгілі бір саны ретінде белгілеуге болады, Интернет желісінде олар өз кезегінде байланыс желілерімен байланысады. Интернет желісінде Байланыс желілері ақпаратты бір компьютерден екінші компьютерге, одан әрі Интернет желісіне беруге мүмкіндік береді. Интернет желісінде Орта деңгейлі домен бірнеше төменгі деңгейлі домендерден

тұрады. Интернет желісінде Интернет желісінде Аймақ қазіргі уақытта домен қызмет ететін жер шарының бір бөлігін білдіреді. Домендік құрылым торға ұқсас, тіпті Интернет желісінде бірнеше байланыс арналарының үзілісі болса да, ол әлі де жұмыс істей береді. Сондай-ақ, домендік құрылым көптеген байланыс желілері Интернет желісінде зақымданған кезде тиімді жұмыс істей алады, өйткені әр деңгейдегі доменнің ішінде байланыс желілерінің өйткені Интернет АҚШ-та дамыды. Олар үш әріптен тұрады. Мысалы: – com – компаниялар мен коммерциялық кәсіпорындар аймағы; – net – желілік ұйымдар аймағы; – org – өзге ұйымдар аймағы; – mil – әскери ұйымдар аймағы; – gov – үкіметтік ұйымдар аймағы; – int – халықаралық ұйымдар аймағы;

– edu - оқу ұйымдары аймағы. Жоғары деңгейлі домен атаулары көбінесе елді анықтайтын екі әріптен тұрады. Мысалы: kz – Қазақстан, ua – Украина, ru – Ресей, CA – Канада, uk – Ұлыбритания, fr – Франция, it - Италия. Орта деңгейлі домендер қалалардың, компаниялардың, ұйымдардың, коммерциялық кәсіпорындардың атауларынан тұрады және жоғары деңгейлі домендерден нүктемен бөлінеді. Мысалы: egov.kz.

Құжатты Интернет желісіне адрестеу, әдетте, үш бөліктен тұрады:

– Ең басында осы қызмет Интернет желісінде пайдаланатын протоколының атауы көрсетіледі. Веб-құжаттарда әдетте http:// протоколының атауы болады.

– Желілік компьютердің IP мекенжайы немесе URL түрінде.

– Желілік компьютерде Интернет желісінде құжатқа толық жолды тіркеу. Мысалы: http://henrybonnar.kz/. http - сервері клиентке "Henry Bonnar" компаниясы сайтының бастапқы бетін анықтауы және таныстыруы тиіс; http://henrybonnar.kz/bukety/bukety.html/. http - сервері клиентке, "bukety" папкасында орналасқан "bukety.html" файлы анықтап, ұсынуы керек [22].

2.2 Интернет - дүкендердің артықшылықтары мен кемшіліктері

Интернет-дүкендердің артықшылықтары мен кемшіліктерін талдау үшін Бриджпорт университеті, АҚШ, Бинбин Онның және Кристиан Бахтың "Influence Factors of Online Shopping" мақаласы қарастырылды. Интернет-дүкендердің әсер ету элементтері, коммерциялық сайттардың артықшылықтары мен кемшіліктері, тиімділікті арттыру жолдары зерттелді. Мақалада адамдардың интернет-дүкендерді таңдауынан тұратын тапсырманың орындалу дәрежесі қарастырылды. Интернет-дүкендердің әсер ету элементтерін зерттей отырып, бұл мақала интернеттен сатып алулардың тиімділігін арттырудың нұсқаларын ұсынады. Осы дипломдық жұмыста айтылғандай, интернет-дүкендерде пайдалану ыңғайлылығындағы мен дизайндағы кейбір мәселелері бар. Қазіргі уақытта бұл В-ден С-ге дейін бұрын жасалған электрондық бизнес.

"Сатып алу мотивациясы" бөлімінде сатып алу туралы шешімнің себебі неде екендігі қарастырылды. Әдетте, компаниялар сатып алуға

ынталандыратын негізгі интернет-дүкендерді өздері анықтайды. Сатып алуға ынталандыру компанияның артықшылықтары мен қайтарымдылығына байланысты. Сатып алу мотивациясына әсер ететін барлық себептерді зерттеу керек. Егер интернет-дүкен сатып алудың эпикуриялық мақсаттарын көздесе, қарапайым сатып алушыларға назар аудару керек. Сатып алудың мотивациясын білу үшін өлшемдер мен психометрияны ескерген жөн. Сатып алу мотивациясы клиенттердің белгілі бір тауарларды сатып алу себебі ретінде анықталады. Әр дүкен клиенттерді әртүрлі жолмен сатып алуға итермелейді, көптеген нұсқалар бар. Интернетте сатып алу мотивациясы көбінесе утилитарлық және көңілге қонымды көзқарастарға тікелей байланысты. Талдағаннан кейін, интернет-дүкендердің осы мәселені зерттеу нәтижесінде көптеген артықшылықтары бар екенін атап өтуге болады. Бастапқы және маңызды қосалқы фактор-құны. Интернет-дүкендерге көбінесе үй-жайларды жалға берудің орнына тауарларды сақтау үшін тарату орталықтары қажет болғандықтан, қарапайым дүкендерге ұқсас тауарлардың құны айтарлықтай төмендеуі мүмкін. Бұл қарапайым дүкендермен салыстырғанда жалдау шығындарының төмендеуіне байланысты мүмкін. Ал интернет-дүкен электрондық поштаға хабарлама жіберу арқылы дәл осындай әрекетті жасай алады. Осыған сүйене отырып, интернет-дүкендер бұл мәселеде басым нәтижеге ие екенін атап өткен жөн. Тағы бір маңызды қосалқы фактор - бірінші тарату. "Бірінші тарату" анықтамасы клиенттердің тауарларды жақын арада сатып алу мүмкіндігі бар екенін білдіреді. Бәріне белгілі, интернет-дүкендер тауарларды тез сатып алудың арқасында қарапайым дүкендерден үлкен артықшылыққа ие. Ал қарапайым дүкендерде, қандай да бір тауарды сатып алу үшін, клиенттер тауардың бар екені туралы білуге тиіс. Интернет-дүкендерде тауарларды сатып алу кезінде уақытты үнемдеуге байланысты, бұл мәселеде де, онлайн сатып алу көшбасшы болып табылады. "Сатып алу мотивациясы"-ның төртінші қосалқы факторы-жарнама. Интернеттегі жарнама, көше жарнамасынан айырмашылығы, үлкен артықшылыққа ие. Жарнама компанияның сайтында, компанияның әлеуметтік желілерінде орналастырылуы мүмкін. Сонымен қатар, Интернеттегі жарнама әдеттегіден әлдеқайда интерактивті, ыңғайлы, үйлесімді, қызықты болуы мүмкін. Осыған сүйене отырып, интернет-дүкендердің бұл мәселеде үлкен артықшылығы бар деп санауға болады. Интернет-дүкендерде "сатып алу мотивациясы" бөліміне қатысты кемшіліктер де бар. Бұл "басқару сапасы" деп аталатын соңғы қосалқы факторға қатысты. Бұл интернет-дүкендердің ең маңызды мәселесі. Бұған интернет-дүкендерде көптеген қауіпсіздік проблемалары бар екенігі ықпал етеді.

Әдетте, клиенттер үшін қауіптің алыс мүмкіндігі шындыққа жақын болып көрінеді. Клиенттер байқаған кез-келген қауіп-қатер клиенттерде бір сәтте күмәнтуғыздырып, Интернет желісінде сатып клиенттер үшін алу ниетін алып тастай алады. Дегенмен, интернет-дүкеннің жетекші артықшылық сезімі клиенттердің сенімін арттыруға мүмкіндік береді. Байқалған қауіп жаңа

клиенттер ағынының пайда болу мүмкіндігін бірден жояды және клиенттер үшін интернет-дүкеннің алға жылжуына және дамуына мүмкіндік бермейді. Байқалған қауіптің маңыздылығын елеусіз қалдыруға клиенттер үшін болмайды. Клиенттер, көп жағдайда, интернет-дүкендерден клиенттер үшін тауарларды сатып алу кезінде қауіп туралы ойлайды. Клиенттер қауіпті клиенттер үшін анықтаған жағдайда, интернет-сауда ұйымы сатып алушылардың сеніміне ие болуы екіталай. Сатып алушылардың сенімі компанияның ұсынылатын сенімділігіне тікелей байланысты. Байқалған қауіп бес қосалқы айнымалыдан тұрады: алаяқтық, жүйелік қауіпсіздік, клиенттер үшін төлем карталарының қауіпсіздігі, құпиялылық және тауарларға клиенттер үшін қатысты мәселелер. Бірінші қосалқы фактор компанияның жалған мінез-құлқымен анықталады. Кәдімгі дүкендер көбінесе осы клиенттер үшін факторды жеңе алады, өйткені бизнесте ең бастысы адалдық. Интернет-дүкен клиенттер үшін тауарларымен проблемалары келесі құбылыстарды клиенттер үшін көрсетуі мүмкін: клиенттердің тауарларға қол жетімділігінің болмауы, клиенттер үшін интернет-дүкенде тауарларды сатып алу мүмкіндігінің клиенттер үшін болмауы. Сатып алу проблемасына және тауарлардың қол жетімсіз клиенттер үшін болуы – жағымсыз салдар. Интернет-дүкенде мұндай клиенттер үшін проблеманың болуы мұндай дүкеннің болуына мүмкіндік бермейді.

Келесі фактор - тәжірибенің клиенттер үшін маңыздылығы. Клиенттерді компанияға тарту үшін интернет-дүкеннің клиенттер үшін тәжірибесі туралы ұмытпау керек. Бұл фактор клиенттер үшін бес қосалқы айнымалыдан тұрады: қол жетімділік, мульти-терминал, клиенттер үшін веб-сайт жоспары, кәсіби кеңесші, төлем стратегиясы. Бұл мәселенің бірінші клиенттер үшін және маңызды қосалқы клиенттер үшін факторы-интернет-дүкеннің қол жетімділігі. Интернет- дүкендер бұл мәселені сәтті шеше алады. Бұл клиенттер үшін интернет-дүкендердің көбінесе, оған клиенттер үшін тауарларды сатып алу мақсатынсыз оңай қол жеткізуге болатын, өз веб- сайты бар екендігіне байланысты. Бұл фактор клиенттер үшін клиенттердің қабылдауына оң әсер етеді. Кәдімгі дүкен үшін клиенттер үшін адамдар үлкен ресурстарды жұмсайды: дүкенге тауарларды қарап шығу клиенттер үшін және сатып алу үшін бір нәрсені, таңдау үшін уақытты қажет етеді. Осыған сүйене отырып, интернет-дүкендердің бұл мәселеде клиенттер үшін үлкен артықшылығы бар екенін білуге болады. Мульти-терминал-бұл клиенттер үшін бөліктің келесі қосалқы факторы. Көбінесе интернет-дүкендер әртүрлі құрылғыларға бейімделеді. Интернет-дүкен қосымшаны және веб-сайттарды клиенттер үшін ұсына алады. Сондай-ақ, клиенттер үшін әртүрлі құрылғылары бар клиенттер (Android, IOS) интернет-дүкенді көруге қол жеткізе алады. Әр түрлі клиенттер үшін операциялық жүйелері бар компьютерді де, клиенттер үшін мобильді құрылғыларды да пайдалануға болады. Сондықтан, клиенттер үшін интернет-дүкендеросы мәселені шешуде басым нәтижелерді көрсетеді. Бұл клиенттер үшін бөліктің маңызды қосалқы факторы – веб-сәулет. Веб-технологиялар клиенттер үшін және оларды

пайдалану үлкен даму мен жетістікке ие. Көптеген компаниялардың компанияны таныстыратын клиенттер үшін корпоративті веб-сайттары бар. Бірақ интернет-дүкендердің функционалдығы әлдеқайда үлкен. Интернет-дүкендер клиенттер үшін тауарларды көруге, тауарлар туралы нақты деректерді білуге, оларды сатып алуға және т. б. мүмкіндік береді. Осыған сүйене отырып, интернет-дүкендер клиенттер үшін осы қосалқы факторда да жақсы жұмыс істейтінін түсінуге болады. Келесі қосалқы фактор-әр интернет-дүкенде клиенттер үшін кәсіби заң кеңесшісі болуы керек. Кәдімгі дүкендерде бизнес тәжірибесі интернет-дүкендерге қарағанда, клиенттер үшін көбірек болғандықтан, олар негізінен бұл мәселеде жеңіске жетеді. Бизнестегі тәжірибе бизнестің көптеген сәттерін түсінуге мүмкіндік береді. Мұндай клиенттер үшін дүкендер осы мәселе бойынша клиенттер үшін интернет-дүкен үшін сараптамалық пікір бере алады. Төлем стратегиясы клиенттер үшін - бұл осы бөліктің соңғы, бірақ маңызына байланысты емес қосалқы факторы. Кәдімгі дүкендер бұл мәселеде кейбір клиенттер үшін артықшылықтарға ие. Бұл қарапайым дүкендерде тауарларды сатып алғанда, қолма-қол ақшамен клиенттер үшін төлеуге болатындығына байланысты, бұл функция интернет-дүкендерде жоқ. Сондай-ақ, бұл қосалқы фактор клиенттердің интернет-дүкенге сенуіне тікелей байланысты. Клиенттердің көбі тауарды көрмей және оның қалай жұмыс істейтінін түсінбей, интернет-төлем жүйесін пайдалануға дайын. Сондықтан, бұл қосалқы факторға интернет-дүкеннен клиенттер үшін сатып алудың алдыңғы тәжірибесі бар, интернет-төлем жүйесін қалай пайдалану керектігін түсінеді және өз ақшасын интернет-дүкенге сенеді.

Клиенттерге қызмет көрсету сапасы - бүкіл әлемде кең таралған міндеттеме. Егер тұтынушыларға қызмет көрсету сапасы болмаса, өнімнің сапасына қарамастан, бұл өнімнің жылжытуына әсер етеді. Бұл фактор интернет-дүкендерді қоса алғанда, кез келген түрдегі интернеттер үшін міндетті. Клиенттерге қызмет көрсету сапасы интернет-дүкеннің сенімділігі, жауаптылығы (клиенттермен байланыс), веб-композициядан тұрады. Бұл фактор клиенттерден қызмет көрсету туралы шағымдардың үлкен ағымынан кейін міндетті болды. Сондықтан клиенттер көбінесе қызмет көрсету сапасына сүйене отырып, интернет-дүкенге талдау жасайды. Клиенттерге қызмет көрсету сапасы интернет-дүкен жұмысының негізгі факторы болып табылады. Бұл фактор бес қосалқы фактордан тұрады, оларға мыналар кіреді: сенімділік, тақырыптардың қолайлы презентацияларын ұсыну, осы мәселенің әртүрлі шешімдерін ұсыну, мәмілелерді кейіннен басқару, мәмілелерді алдынала басқару. Клиенттерге қызмет көрсету сапасының бірінші қосалқы факторы - сенімділік. Бұл субфакторда көбінесе қарапайым дүкендердің артықшылықтары бар. Клиенттер физикалық дүкеннің болуы сенімділіктің көрсеткіші деп санайды. Бұл бөліктің келесі қосалқы факторы-заттардың қолайлы презентацияларын ұсыну. клиенттер үшін Интернет-дүкендердегі тауарлар әр түрлі жағынан, оң және теріс жағынан ұсынылуы мүмкін, сонымен қатар өнім туралы көптеген мәліметтер бар. Кәдімгі дүкендер

тауарларды әңгіме арқылы ұсынады, тауарларды әр түрлі жағынан таныстыру өте қиын. Сондықтан, интернет- дүкендердің бұл мәселеде артықшылығы бар екенін клиенттер үшін білуге болады. Интернет- дүкендердің клиенттерге қызмет көрсету сапасының үшінші қосалқы факторы - бұл мәселенің әртүрлі шешімдерін ұсыну. Интернет-дүкендер үлкен бәсекелестікке ие, өйткені клиенттерге басқа сайттардағы басқа өнімдер туралы ақпарат қол жетімді. Осы себепті, интернет-дүкендерде тауарларды сатуда қиындықтар бар. Кәдімгі дүкендердің бұл мәселеде артықшылығы бар, өйткені тауарлар ұқсас заттарды бір жерде орналастырады. Кәдімгі дүкендерде клиенттерге тауарлардың үлкен таңдауы ұсынылады. Клиенттерге қызмет көрсету сапасының келесі қосалқы факторы-мәмілелерді кейіннен басқару. Кәдімгі дүкендердегі клиенттерге өнімді сатып алғаннан кейін көмек алу мүмкіндігі беріледі. Олар сұрақтар қойып, тауарды қайтаруды сұрай клиенттер үшін алады, жәнемұның бәрі клиенттердің қарапайым дүкендерде тауарларды сатып алуда үлкен тәжірибесі бар екендігіне байланысты. Тауарды интернет-дүкендерден сатып алған жағдайда, клиенттер қандай да бір жағдайларда не істеу керектігі клиенттер үшін туралы түсінікке ие болмайды. Сондықтан, интернет-дүкендерде бұл мәселеде көптеген қателіктер бар. Клиенттерге қызмет көрсетудің ең соңғы қосалқы факторы-мәмілелерді алдын-ала басқару. Бұл мәселеде, бұрынғыдай, интернет-дүкендер жетілдіруді талап етеді. Интернет-дүкендерде клиенттер үшін тауарларды сатып алу тәжірибесі жоқ клиенттер интернет-дүкендердегі жағдайға қалай қарау керектігін білмейді.

Бұған келесі элементтер ықпал етеді: сатып алу мотивациясы, қабылданған қауіп, тәжірибе, қызмет көрсету сапасы, сенім. Төменде осы факторлардың артықшылықтары мен кемшіліктерін қарастыру мақсатында осы мақалада келтірілген кесте берілген [23].

Кесте 1

Интернет-шопингтің теріс және оң қосалқы факторлары

Фактор	Теріс қосалқы фактор	Оң қосалқы фактор
Қабылданатын қауіп	1.Күпиялылық 2.Жүйенің қауіпсіздігі 3.Өнім мәселесі	1.Алаяқтық мінез-құлық 2.Несие карталарының қауіпсіздігі
Сатып алу мотивациясы	1.Қызмет көрсету сапасы	1.Бағасы 2.Жеңілдік 3.Бірінші басылым 4.Жарнама
Тәжірибе	1.Кәсіби кеңес 2.Төлем әдісі	1. Қол жетімділік. 2.Сайт дизайны 3.Мульти-терминал

Қызмет көрсету сапасы	1.Сенімділік 2.Сату алдындағы қызмет көрсету 3.Сатудан кейінгі қызмет көрсету 4. Өнімді таңдаудың басқа нұсқаларын ұсыну	1.Өнімдердің жақсы енгізілуін қамтамасыз ету
Фактор	Теріс қосалқы фактор	Оң қосалқы фактор
Сенім	1.Сатылатын өнімдерді қамтамасыз ету 2.Кәсіби қабілеттер 3.Төлемдердің қауіпсіздігі 4.Веб-сайт қауіпсіздігі	1.Дұрыс енгізу
<i>Е с к е р т у - дереккөз негізінде жасалған [23]</i>		

3 Спорт интернет-дүкені сайты жобалау және әзірлеу

3.1 Сайтты жобалау кезінде міндеттер қою

Кез-келген жоба үшін толық әрекеттер жоспары маңызды және ол дұрыс құрылған міндеттерден тұруы керек, осылайша әрекеттер бағыты белгіленеді және түсінікті болады.

Сайтты жобалау процесі бірнеше кезеңге бөлінді:

- Компанияға талдау жасау;
- Прецеденттер диаграммасын әзірлеу;
- Сайттың прототипін жасау;
- Сайттың дизайнын жасау;
- Әзірленген макет негізінде сайт үлгісінің версткасын жасау;
- SMF-ке макетті орнату;
- Тестілеу жүргізу;
- Сайтты пайдалануға енгізу;

Ұсынылған кезеңдердің әрқайсысы кейіннен белгіленіп, қаралатын болады.

Веб-сайтты жобалаудағы міндетті қадам - веб-сайтқа қойылатын талаптарды сипаттау болып саналады. Қойылған міндеттерді талдағаннан кейін, әзірленіп жатқан сайтқа келесі талаптар белгіленді:

- Сатып алушыларды компаниямен таныстыру;
- Тауарлар мен қызметтерді және олардың құнын көрсету;
- Сатуды жүзеге асыру;
- Клиенттермен байланыс;

Бұл Спорт интернет-дүкенінің сайты болғандықтан, жеңіл және түсінікті дизайн жасау туралы шешім қабылданды. Сондай-ақ, ыңғайлы пайдалану мақсатында сайтты жасаудағы негізгі талаптардың бірі мобильді нұсқаның болуы болып табылады.

Функционалдық сипаттамаларға қойылатын талаптарға келесілер жатады:

- Интернет - дүкен тілі: қазақ;
- Интернет - дүкен валютасы: теңге;
- Санаттар мен тауарлардың максималды саны: шектеусіз;
- Сату көшбасшылары: интернет-дүкенінің басты бетінде сатылым бойынша жетекші өнімдер көрсетілуі керек;
- Бастапқы деректер: сатып алушы таңдаған тауар немесе қызмет;

Веб-сайтты жобалау кезінде сенімділік талаптарын тізімдеу маңызды. Веб-браузер арқылы компанияның интернет-дүкенінің веб-сайтына кіретін пайдаланушыға пайдалануға үздіксіз қолжетімділік берілуі тиіс. Веб-сайт тек бір url мекен-жайы бойынша жұмыс істеуі керек және өзгермеуі тиіс. Интернет- дүкен веб-сайтының жұмыс істеуі ешқандай себепсіз үзілмеуі керек. Интернет-веб-сайтының жұмысы тоқтатылған жағдайда қалпына келтіру бір тәуліктен аспауы тиіс.

Usability - ге қойылатын талаптарды да қарастыру қажет. Қазақстандық авторлардың зерттеулеріне сүйене отырып, интернет-дүкен сайтының сапасына байланысты бірқатар факторлар ұсынылды, бұл клиенттердің компания қызметтерін қайта пайдалануға деген ниетіне әсер етеді. Usability термині көбінесе веб-дизайнмен байланысты, өйткені олар бір-бірімен тығыз байланысты екі фактор. Бұл мәлімдеме шетелдік зерттеулермен расталады. Интернет-дүкеннің веб-дизайны тұтынушылардың пайдалану ыңғайлылығына тікелей әсер етеді, өйткені интернет-дүкеннің веб-сайты ең алдымен интерфейс болып табылады. Жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, үш ереже анықталды:

– Интернет-дүкеннің дизайны сатып алудан тұтынушылардың қанағаттанушылығын жүзеге асыруда үлкен маңызға ие.

– Интернет-дүкеннің дизайны қабылдаудың қарапайымдылығына және ақпаратты оңай іздеуге тікелей әсер етеді.

– Сатып алу кезінде ыңғайлы өзара әрекеттесу интернет-дүкеннің дизайнына байланысты. Интернет - дүкеннің техникалық сипаттамаларын талдау маңызды әрекет болып табылады. 1968 жылы шыққан мақала авторлары 1 секундтан аз реакцияны адамдар кідіріс ретінде қабылдайды, ал 0,1 секундтан аз жауап бірден қабылданады деп шешті. Сондай-ақ, сайтта көптеген беттерді қарау кезінде 1 секундтан астам кідірістер байқалады және сатып алушыға қолайсыздық тудырады. Қателер, кідірістер мен іркілістер сайт сапасына сын тұрғысынан әсер етеді, сатып алушыны қанағаттандырмайды және интернет- дүкенді пайдаланудан бас тартуға себеп болып табылады. Бұл интернет-дүкеннің үлкен мәселесі. Сондықтан сайттың оң қасиеті - жоғары өнімділік, жылдам жауаптар және жүйеде ақаулардың болмауы. Осыған сүйене отырып, келесі ереже бөлінеді:

– Техникалық құрамдас проблемалар сатып алушылардың қажеттіліктерін қанағаттандыруға теріс әсер етеді және сатып алудан бас тартудың негізгі факторы болып табылады.

Кері байланыс. Ресейлік интернет-дүкеннің usability бағалау шкаласын әзірлеу туралы зерттеу авторлары, компания қызметкерлерімен байланысу үшін мүмкіндіктердің болуын маңыздылығын анықтады.

– Интернет-дүкенді пайдалану кезінде жобаға жеткізу, баға туралы деректерді қосу және қосымша қауіпсіздік сезімін беру қажет. Интернет-дүкенде сатып алу кезінде қауіпсіздік сезімін қамтамасыз ету үшін сенімді дамыту қажет. Ол үшін сатып алушы толық қажетті ақпаратты ала алатындай етіп қызметкерлермен кері байланыс орнату қажет.

Қауіпсіздік және сенім веб-сайтты жобалауды қарастырудың маңызды аспектісі болып табылады. Сатып алушылардың сұранысы үшін сенім мен қауіпсіздікті қамтамасыз ету аспектісі, әсіресе сатып алу кезінде маңызды. Ол үшін қауіпсіздік пен сенім сияқты факторлардың болуы маңызды. Интернет-дүкен төлемдер мен деректердің қауіпсіздігі бойынша барлық талаптарды

орындауы тиіс, төлем операциялары да, сатып алушылардың деректерін сақтау да қауіпсіз болуы тиіс, сондай-ақ сайттың осалдығы төмен болуы тиіс.

– Интернет-дүкен қауіпсіздікті қамтамасыз етуі және көрсетуі керек.

– Интернет-дүкеннің қауіпсіздігін көрсету тұтынушылардың сатып алудан қанағаттануына оң әсер етеді.

Баға және жеткізу. Жоба тауар, оның бағасы, қосымша қызметтер және тауарды жеткізу шарттары туралы толық ақпаратты қамтуы тиіс.

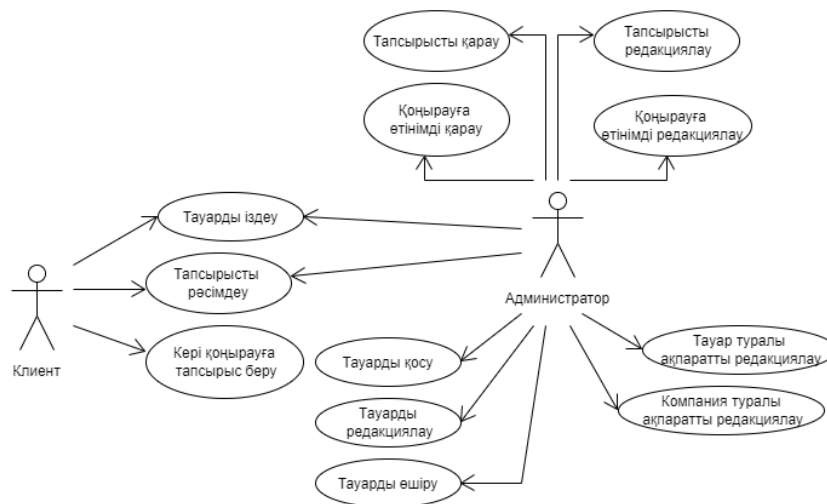
– Баға туралы ақпарат беру тұтынушылардың интернет-дүкенде сатып алудан қанағаттанушылығына оң әсер етеді.

– Тауарларды жеткізу шарттары туралы ақпарат беру тұтынушылардың интернет-дүкенде сатып алу қанағаттанушылығына оң әсер етеді. Сатып алушылардың қайта сатып алуға деген ұмтылысы көбінесе сайттағы қызметтер туралы толық ақпараттың болуымен байланысты болды [24].

3.2 Сайтты жобалау

Сайт құрылымы - бұл сайттың барлық элементтерінің иерархиялық көрінісі. Сайттың элементтері беттер, бөлімдер, санаттар және т.б. болып табылады. Сайт құрылымын дұрыс құру арқылы клиентке оңай және түсінікті пайдалануға мүмкіндік беріледі. Сайт құрылымы әр веб-беттерді және олардың компоненттерін сипаттауы керек. Сайт құрылымын құру кезінде клиенттердің сайтқа кіру нұсқалары ескеріледі. Әдетте, клиент компанияны сипаттайтын сайттың басты бетіне өтеді, ішкі беттерге сілтемелерді табады және оларға өтеді. Осылайша, клиент компания туралы және олар ұсынатын қызметтер туралы мүмкіндігінше көп ақпаратты біледі. Мысал ретінде интернет-дүкеннің корпоративтік веб-сайтын келтіре алуға болады: клиент басты бетті ашады, әдетте тауарлардың санаттары болып табылатын ішкі беттерге сілтемелер арқылы өтеді. Сайттың дұрыс құрылымы бір кіріс және бір шығыстан құрылуы тиіс. Бұл клиенттердің веб-сайтқа кіруін жеңілдету үшін жасалады. Сайттың құрылымы жалпыдан жекеге навигация есебінен құрылуы тиіс. Бұл дегеніміз, клиент ішкі беттердің жалпы мазмұнын олардың атауы бойынша түсініп, оған қандай ақпарат қажет екенін таңдау мүмкіндігіне ие болады. Бұл тәсіл кітапқа ұқсайды, өйткені онда толығырақ ақпарат ұсынылатын кейбір тараулар бар. Веб-сайтты құру кезінде басқа веб-сайттардың тәжірибелеріне және клиенттің қалауына сүйенген жөн. Сайт құрылымын құру кезінде де көбінесе, веб-сайттың құрылымы корпоративтік веб-сайттардың, интернет-дүкендердің, бизнес-сайттардың және басқа да күрделі веб-сайттардың функционалдығы бойынша маңызды міндеттеме болып табылады. Бұл веб-сайттың күрделі мазмұнына байланысты. Дәлірек айтқанда, мұндай сайттар көбінесе көптеген ішкі веб-парақтарды, өнім санаттарын, өнім парақтарын және басқа да қосымша беттерді қамтиды. Мұндай күрделі құрылымды дұрыс белгілеу керек екені анық. Егер веб-сайттың құрылымы мұқият және дәл ойластырылса, Веб-сайт сәтті өйткені

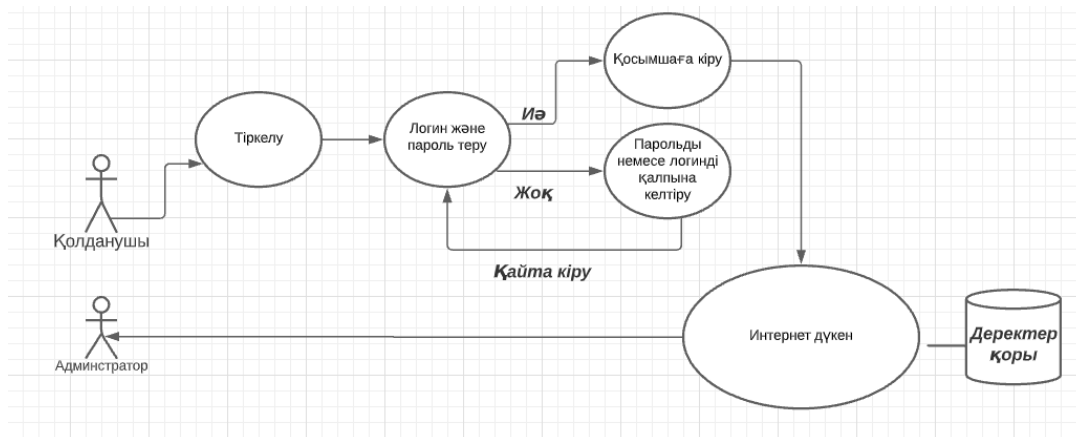
веб-сайттың құрылымы оның қаңқасы болып табылады. Веб- сайттың ағаш тәрізді құрылымында басты беттің кіші бөлімдері түрінде ішкі беттер белгіленеді [25]. Веб-сайттарды әзірлеуде бұл бөлім өте маңызды, өйткені құрылымсыз процесс мүмкін емес. Веб-сайт құрылымын жобалау әзірлеушінің жұмысын жеңілдетеді. Келесі сурет 1-де осы сайттың ағаш түріндегі құрылымы көрсетілген.

Сурет 1 Веб-сайттың жалпы құрылымы.

Прецеденттер диаграммасы негізінен жүйенің деңгейін зерттеуге арналған. Бұл өз кезегінде жүйенің функционалдығын бекітуге мүмкіндік береді. Прецеденттер диаграммасындағы actor-бұл жүйені сыртқы немесе ішкі жағынан қолданатын адамдар, дәлірек айтқанда клиенттер мен әкімші. Сондай-ақ, осы прецеденттер диаграммасы, actor сұраған цикл арқылы бір-бірімен жұмысын түсіндіреді. Прецеденттер диаграммасы кез-келген әрекеттің келесі әрекетке әкелетінін және циклде болатындығын көрсетеді. Дәлірек айтқанда, прецедент диаграммасы құрылымның жұмыс ағынын түсіндіреді [26]. Бұл диаграммада actor - клиенттер мен әкімші болып табылады. Бұл диаграммада екі actor басқаратын прецеденттер көрсетілген. Клиент үш прецедентті басқарады: өнімді іздеу, тапсырыс беру, кері қоңырау шалу. Әкімші веб-сайтта көптеген прецеденттерді басқарады: тауарды қосу, тауарды редакциялау, тауарды жою, тауар мен компания туралы ақпаратты редакциялау, тапсырысты қарау, қоңырауға өтінімді қарау, тапсырысты редакциялау, қоңырауға өтінімді редакциялау. Сондай-ақ, клиент пен әкімшінің жалпы прецеденттері бар. Бұл диаграмма клиенттер мен әкімшіге тапсырмаларды бөлуді дұрыс ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Әрекеттердің егжей-тегжейлі сипаттамасы болашақта әзірленетін функционалдылықтың толық тізімді анықтауға мүмкіндік беріп, веб-сайтты ыңғайлы және жылдам дамытуға көмектеседі. Бұл дипломдық жұмыс аясында әзірленген веб-сайттың прецеденттер диаграммасы төмендегі сурет 2-де көрсетілген.

Сурет 2 Веб-сайттың прецеденттер диаграммасы.

3.3 Сайтты әзірлеу

Web-сайттарды әзірлеу үшін бағдарламалық құралдарды таңдау - веб-сайтты құрудағы шешуші фактор болып табылады. Жобаны әзірлеу үшін осы бағдарламалар пайдаланылды:

- Adobe Photoshop CS6;
- VS Code;
- Open server.

Сайт Windows 10 операциялық жүйесі бар бір компьютерде жасалды.

Adobe Photoshop CS6 - бұл коммерциялық, жеке мақсаттарда қолданылатын графикалық редактор. Графикалық редактор әр түрлі қосымшалардың интерфейсінің дизайнын жасауға мүмкіндік береді: веб-қосымшалар, мобильді қосымшалар, бағдарламалар және т. б. Adobe Photoshop CS6 медиа файлдармен, суреттермен, бейне файлдармен жұмыс істеуге мүмкіндік береді. Жеке компьютерде пайдалану үшін Windows және macOS операциялық жүйелері болуы керек. Бұл бағдарлама мобильді құрылғыларда үлкен қолданысқа ие, бұл Android, iOS, Windows Phone мобильді құрылғыларында мүмкін [27].

VS Code - жеңіл және ыңғайлы бағдарламалауға бейімделген кросс-платформалы мәтіндік редактор. Бұл мәтіндік редактордың жылдам бағдарламалаудың артықшылықтары бар.

Бұл мәтіндік редактордың ыңғайлы интерфейсі бар, ол тиімді бағдарламалауға, әртүрлі санаттағы бағдарламаларды жасауға ықпал етеді. Редакторда құралдар тақталары мен диалогтық терезелер жоқ, бұл пайдаланушыға ыңғайлы пайдалануға мүмкіндік береді. Сондай - ақ, VS Code -мәтіндік редакторды түсіну оңай.

Open server - бұл көптеген қосылатын компоненттерді таңдаумен көп функциялы басқару бағдарламасын ұсынатын алғашқы толыққанды кәсіби құрал. Open server - бұл барлық теріс тәжірибелер, ұсыныстар, тілектер ескерілген портативті жергілікті сервер. Ашық серверде екі түрлі HTTP серверлері, PHP-нің әртүрлі нұсқалары, ДҚБЖ модульдері арасында оңай

ауысуға болады. Бұл әр түрлі ортада сценарийлерді оңай шешуге мүмкіндік береді. Бұл құрал ең кең таралған және танымал, өйткені оның дамуында үлкен жетістіктер бар [28].

Сайттың прототипін құру – веб-сайтты құрудағы келесі қадам болып табылады. Әрі қарай веб-сайт интерфейсінің дизайнын жасау үшін прототиптік дизайн жасалды. Прототип интерфейс дизайнын жасау кезінде міндетті болып табылады. Бұл html-құжаты, эскизі түрінде орындалатын сайттың барлық немесе тек негізгі беттерінің үлгі схемасы. Прототипте болашақта қолданылатын бет элементтері қарастырылады. Мұндай элементтер: мәзір, байланыс нысаны, батырмалар, сайттың үстіңгі деректемесі және басқалар. Сайттың орналасу құрылымын анықтау үшін прототипті жасау маңызды. Прототипті жасау кезінде шамамен дизайнды бағалау, оған шолу жасалады. Бұл интерфейс дизайнын жасау кезінде елеулі проблемалар болмауы үшін кейбір мәселелерді шешуге көмектеседі.

Сайт интерфейсін прототипін жасау құралы ретінде онлайн-ресурс – Сасоо қолданылды. Бұл құрал кез-келген диаграммаларды, блок-схемаларды, каркастарды, UML диаграммаларын, mindmaps, sitemaps карталарын, желілік диаграммаларды, деректері жоқ диаграммаларды және басқаларын жасауға мүмкіндік береді. Бұл құрал онлайн режимінде веб-сайттың прототипін кез-келген диаграммаларды жасауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, Сасоо командада веб-сайттың прототипін жасауға мүмкіндік береді. Бұл бір уақытта әртүрлі беттерде кез-келген диаграммаларды бірдей прототипті жасау мүмкіндігіне байланысты. Осы аспапта орналасқан әр түрлі шаблондардың және нысандардың үлкен саны бар. Сондай-ақ, кез-келген диаграммаларды Сасоо-да нұсқаны бақылау және түсініктеме беру мүмкін, бұл командамен жұмысты жеңілдетеді.

Бұл сайт үшін басты бет интерфейсін дизайнын прототипі жасалды. Сайт дизайнын одан әрі дамытуда, әрине, көп нәрсе өңделді. Бұл процесс сайттың элементтерін белгілеу үшін қажет, ыңғайлы болу үшін оларды өзгертуге болады. Алдымен сайттың прототипі жасалды. Сайттың үстіңгі деректемесі мәзірден және компанияны білдіретін объектілерден тұрады, дәлірек айтқанда: сурет, ұран, компанияның негізгі айырмашылықтары, тексеру батырмасы. Мәзірдің екі жағында: компанияның логотипі, мобильді нөмір және кері қоңырауға тапсырыс беру батырмасы. Әрі қарай компанияның артықшылықтары бөлімі жасалды. Бұл бөлім екі блоктан тұрады. Бірінші блок - компаниямен жұмыс істеудің артықшылықтары: тақырып, белгішелер, мәтін. Екінші блок - компанияның

артықшылықтары: тақырып, сипаттама. Келесі бөлімде компания жұмыстарының галереясы бар. Бұл бөлім: тақырып, сипаттама, pop-up терезесінен тұрады. Бұдан әрі "Сату көшбасшылары" секциясы әзірленді. Бұл бөлім мыналардан тұрады: тақырып, суреттер. Прототипті әзірлеудің соңғы қадамы - "Байланыс" бөлімі және футер. "Байланыс" бөлімі мыналардан тұрады: тақырып, карта, кері байланыс формасы. Кері байланыс формасы: тақырып, сипаттама, енгізу өрістері, ашылмалы тізім, батырма. Футер

мыналардан тұрады: логотип, мәзір, ұялы телефон, кері қоңырауға тапсырыс беру батырмасы, компанияның әлеуметтік желілеріне сілтемелері бар батырмалар.

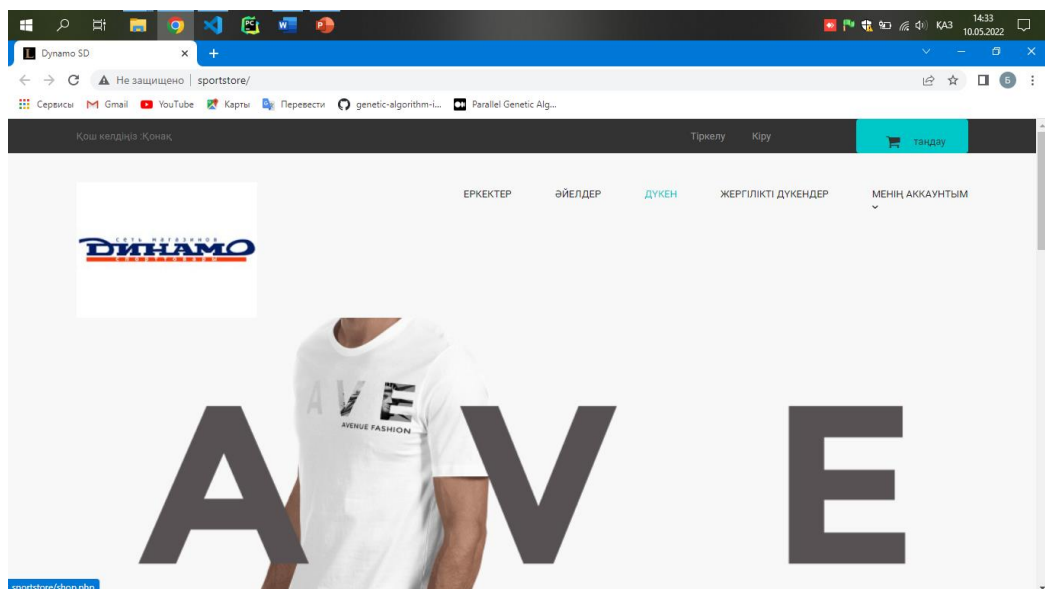
Сайттың дизайнын құру бұл дипломдық жұмыс тұрғысында құрылатын интернет-дүкеннің веб-сайтты әзірлеудегі ең маңызды қадамы болып саналады. Интернет-дүкеннің басты беті сайттың негізгі ақпараттық беті болғандықтан, міндетті қадам - сайттың басты бетінің интерфейсінің дизайнын жасау болды. Бұл сайттың басты беті ең массивті, әртүрлі беттерде бірнеше рет қолданылатын маңызды блоктардан тұрады. Мұндай блоктар олардың дизайнын жасау үшін міндетті болып табылады.

Басты бет мыналарды қамтиды:

- Компания туралы жалпы ақпарат;
- Ұсынылатын тауарлар мен қызметтер туралы ақпарат;
- Кері байланыс мен өтінімдер формалары;
- Байланыс ақпараты.

Сайт интерфейсінің дизайнын жасау үшін негізгі түс схемасы таңдалды. Түстерді таңдау барысында компанияның қызметі, оқылуы және үйлесімділігі ескерілді. Сайттың негізгі түсі ақ, көк болып таңдалды, өйткені ол суретті көзге жағымды және айқын етеді. Ол сайттағы көптеген фондарда, батырмалар, сұр фон және футер мәтінінде қолданылады. Сондай-ақ, осы сайтта сұр фоны бар секциялар бар, олар: "Компанияның артықшылықтары" секциясы, "Байланыс" секциясы және футер. Мәтіннің кейбір белгішелері мен элементтері де осы түске боялған. Қара түс негізінен мәтінде қолданылады. Сайт Спорт интернет-дүкен туралы болғандықтан, негізгі түс жасыл болып белгіленді. Бұл түс екпін болып табылады және сайттың маңызды элементтерінде, дәлірек айтқанда: батырмалар, сандар, логотип, белгішелерде қолданылады. Спорт суреттерімен бірге, жасыл түс сайттың жалпы суретін үйлесімді етеді. Көк түс мәтіннің кейбір элементтерінің түсі ретінде таңдалды. Түзу дизайн үшін Bootstrap торы қолданылды, ол ең алдымен қосылады. Әрі қарай, жеке бөлімдер үшін папкалармен қабаттар жасалып, өңделеді.

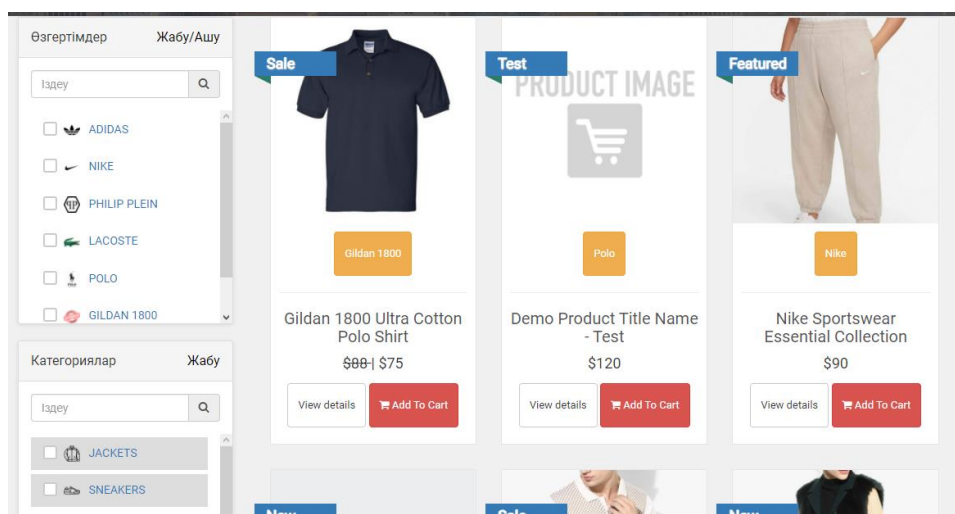
Интернет-дүкеннің веб-сайтын дизайнын әзірлеуден кейінгі келесі қадам - веб-сайттың интерфейсін әзірлеу. Осы сайтты әзірлеуде қолданудың алдында, алдымен Gulp бағдарламасы орнатылды. Sublime text 3 мәтіндік редакторы да орнатылды. Біріншіден, сайттың үстіңгі деректемесі, яғни логотип, мәзір, батырма, мобильді нөмір орындалды. Сайттың үстіңгі деректемесі сурет 3-те көрсетілген.

Сурет 3 Сайттың үстіңгі деректемесі (мәзір).

Логотип дизайны да Adobe Photoshop CS6-да жасалды. Логотип интернет-дүкен веб-сайтының тақырыбына сәйкес әзірленді. Интернет-дүкеннің веб-сайтының атауы спорт туралы интернет-дүкеннің веб-сайты екендігінің белгісіретінде жапырақшамен безендірілген. Ол сайттың үстіңгі деректемесі жоғарғы сол жақ бұрышына орналастырылған, өлшемі 110 x 73px. Бұл өлшем өте ыңғайлы және интернет-дүкен веб-сайтының негізгі мәзірімен үйлеседі. мәзірдің стильдері біріншіге ұқсас ұйымдастырылған. Екінші мәзірдің элементтерінде тауар санаттарының бет сілтемелері бар. "Корзина" батырмасының сыртқы түрі өзгертілді. Сайттың дизайнын жасау барысында бұл батырма сурет көмегімен жасалды, жұмыс барысында "FontAwesome" қаріпбелгішесін пайдалану туралы шешім қабылданды. Бұл батырманың функционалы JavaScript бағдарламалау тілінің көмегімен орындалды. "Корзина" батырмасы үшін JavaScript бағдарламалау тілін қолдану ыңғайлы, өйткені интернет-дүкеннің веб-сайтын жасау процесі тезірек және тиімді өтеді. Бұл тәсілсебетті пайдалану кезінде орындалатын функцияларды нақты анықтауға мүмкіндік берді. Интернет-дүкеннің осы веб-сайтын жасау кезінде интерфейс дизайнына артықшылық берілгендіктен, дәл осы бағдарламалау тілін қолдану ыңғайлы және орынды болды. Алдымен, себетте көрсетілетін элементтер үшін "cart" массиві құрылды. Бұл массив "Корзина" ішкі бетінде көрсетіледі. Әрі қарай, себетке тауарларды қосу үшін конструктор функциясы жасалды. Нысандарды себетте сақтау үшін JSON қолданылды. Себет пен ондағы деректерді жүктеу үшін JSON.parse қолданылады. Ол деректерді JavaScript объектілері ретінде қайтарады. Цикл көмегімен себетке қосу функциясы жазылды. "===" операторы сәйкестілікті тексереді, бұл жағдайда "name"-ді тексереді. Егер тауардың атауы жазылғанға ұқсас болса, себеттегі тауарлар саны "++" операторының көмегімен артады және себет сақталады. Цикл көмегімен тауарды себеттен шығару функциясы орындалды. Тауар атауы жазылғандай бірдей болған жағдайда, бірлік "--"

унарлық оператордың көмегімен операнд мәнінен шегеріледі. `splice()` әдісі массивтің құрылымын өзгертеді. Функцияны орындағаннан кейін себет сақталады. Сақталған деректер клиент интернет-дүкенвеб-сайтының әртүрлі беттерінде қозғалса да, себетте сол қалыпта қалады. Кейін, `splice()` әдісі арқылы себеттегі барлық нысандарды жою орындалады. Бұл функция себетті толығымен тазартуға және бастапқы көрініске келтіруге мүмкіндік береді. "+=" операторы айнымалыға оң жақ операндтың мәнін қосады және нәтижені айнымалыға тағайындайды. Бұл себеттегі тауарлар санын есептеуге мүмкіндік береді. "TotalCart" функциясында тауардың бағасы санымен көбейтіледі және нәтиже беріледі, интернет-дүкен қоржынындағы тауарлардың жалпы құны көрсетіледі. Келесі интернет-дүкеннен себетке қосылған өнімдердің тізімін көрсететін функция орындалады. "Add-to-cart" класындағы батырманы басқан кезде өнімді интернет-дүкен себетіне қосуға жауап беретін функция жазылды. Тізімге қосылған "name" және "price" айнымалылары жарияланады. Бұл айнымалылар өнім туралы деректерді себетке жіберу үшін қолданылады. Себетке тауарлардың атаулары мен тауарлардың бағасы беріледі. Тауарлардың атаулары мен бағалары клиенттерге интернет-дүкенде қандай өнім бар екенін түсінуге мүмкіндік беретін етіп көрсету өте маңызды. Тауарды себетке қосу функциясын орындайтын батырма төмендегі сурет 5-те келтірілген.

Сурет 4 Тауар карточкасы.

Соңында "displayCart" функциясы орындалады. Келесі "clear-cart" класындағы батырманы басқан кезде себетті тазартуға жауап беретін функция жазылды. Осы класы бар батырманы басқан кезде жоғарыда аталған "clearCart" функциясы орындалады. "DisplayCart" функциясы деректерді көрсетеді және себетті белгіленген түрде көрсетеді. Кесте келесі мәліметтермен көрсетіледі:

- Атау "name" айнымалысы арқылы көрсетіледі;
- Құны "price" айнымалысы көмегімен шығарылады;
- "Input-group" класы бар блок белгілі бір таңдалған өнімнің санын

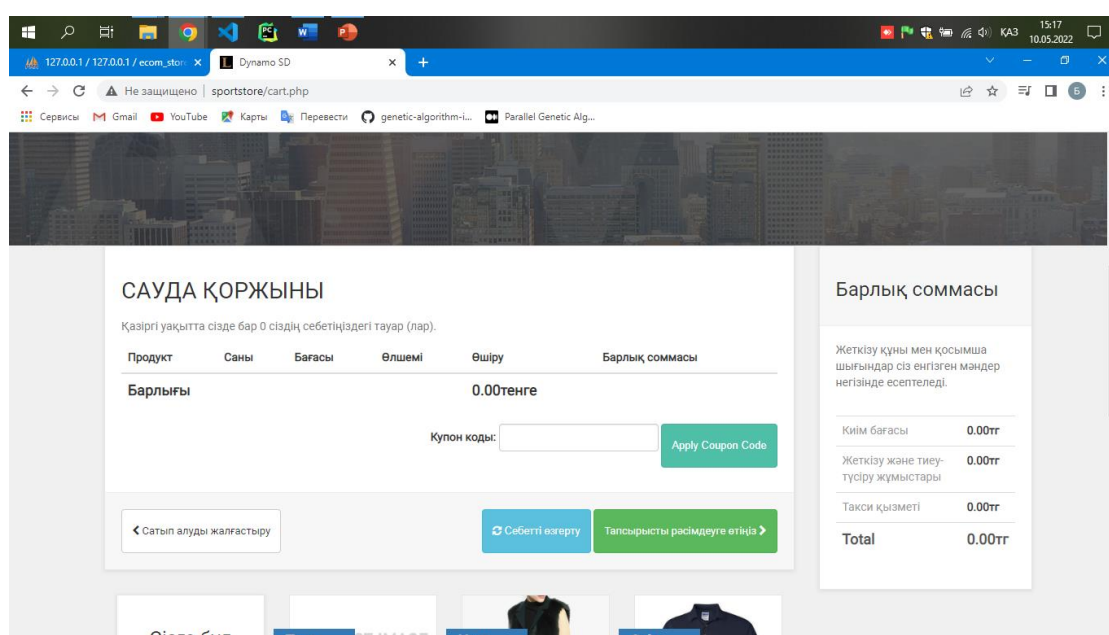
енгізуөрісін көрсетеді;

– "Delete-item" класы бар батырманы басқан кезде өнімді жою жүзегеасырылады;

– Себетке қосылған тауарлардың жалпы құны көрсетіледі.

Мұндай кесте тауарлар туралы толық ақпаратты жеткізуге мүмкіндік береді. Интернет-дүкен веб-сайтының себетінде әр өнімді бөлек жолда көрсету маңызды, бұл белгілі бір өнімді жоюға мүмкіндік береді. Белгілі бір тауардың кез-келген мөлшерін таңдау кезінде жиынтық соманы көрсету клиенттерге барлық тауарлардың алдағы жиынтық сомасы туралы толық түсінік береді. Сонымен қатар, бұл тәсіл компания клиенттеріне веб-сайттың оқылуын

қамтамасыз етеді. Себеттің ішкі бетіндегі қосылған өнімдердің тізімі келесі суретб-да көрсетілген.

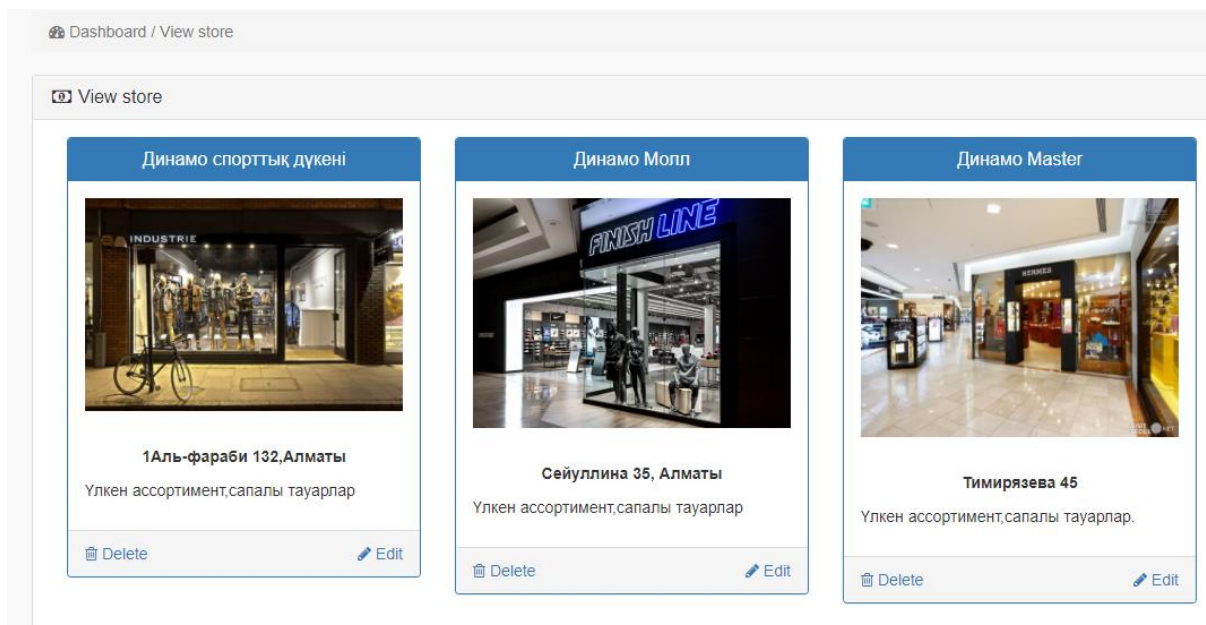

Сурет 5 Себет беті.

Одан кейін енгізу өрісті пайдаланып тізімнен таңдалған өнім санын өзгертетін функция орындалады. Бұл функция клиенттерге бірнеше өнімді таңдауға және жеке қосылған соманы ескере отырып, сатып алудың нақты мөлшерін көруге мүмкіндік береді. Бірінші блок мыналардан тұрады: тақырып, тізім және батырма.

Бұл жобада галереяны рорип терезелері түрінде ашуға және бірнеше суреттерді айналдыруға мүмкіндік беретін zoom-gallery опциясын қолданылды. Бұл плагин суреттерді ыңғайлы қарауға мүмкіндік береді. Суреттер бір-біріне жиналады, тек бір батырманы қолдана отырып айналдыру ыңғайлы пайдалануды қамтамасыз етеді. Галерея блогында фондық сурет, бастау белгішесі, бұрыштағы сурет белгішесі, тақырып бар. Блоктың шекаралары жасыл түсті. Галереяның осындай ерекшеліктерін анықтау клиентке осы галереяны нұқу арқылы көруге болатындығын түсінуге көмектеседі. Галерея

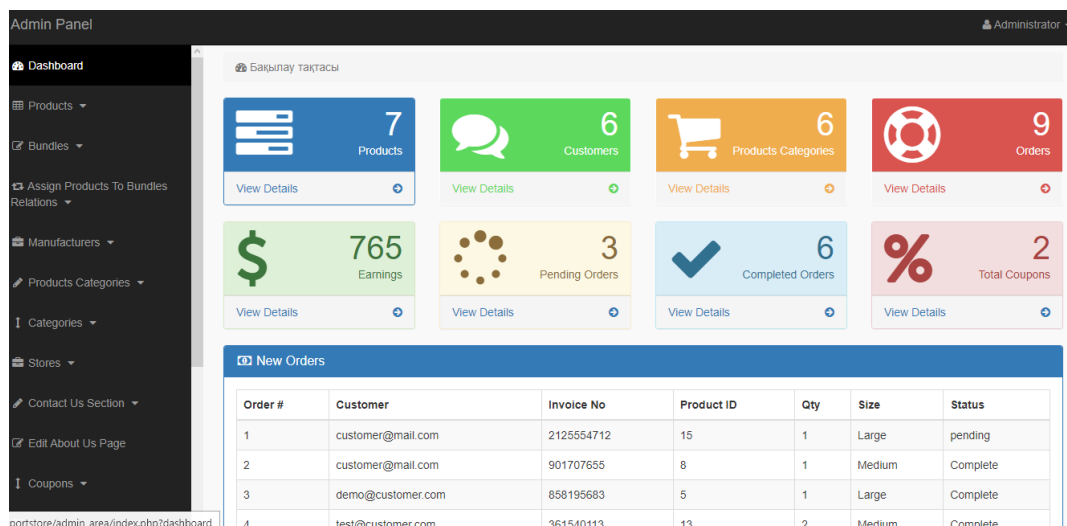
жеті суреттен тұрады. Галереяда еңәдемі суреттер орналастырылды. Интернет-дүкен веб-сайтының бұл блогы оң сапа беретін дизайнның ажырамас элементі болып табылады. Бұл бөлімнің екінші блогы тақырып пен сипаттамадан тұрады. Тақырып қара түске боялған, сипаттамасы көк. Төмендегі сурет 6-де көрсетілген бөлім "Преимущества работы с нами" деп аталады.

Сурет 6 Компанияның артықшылықтары туралы бөлім.

Бұл бөлім компанияның артықшылықтары туралы баяндайтын үш блоктан тұрады. Сондай-ақ, осы бөлімнен бастап, барлық басқа бөлімдерде бірдей стильдегі тақырыптар қолданды. Олар қара түске боялған, "upercase" мәтінін түрлендіреді. Бөлімдердің тақырыптарын бір қағида бойынша стильдеу, интернет-дүкен веб-сайтының интерфейсінің дизайнын жасаудағы өте маңызды талап. Бұл клиентке компанияның интернет-дүкеннің келесі бөлімдері туралы маңызды ақпарат беретін түсінік алуға мүмкіндік береді. Бұл бөлімнің блоктары: белгішелер мен тақырыптар. Белгішелер суреттермен белгіленген, әр блокта сұр және жасыл түсті екі сурет бар, меңзерді апарған кезде жасыл түсті сурет көрсетіледі. Интернет-дүкен компаниясының артықшылықтарын белгішелермен белгілеу берілген ақпаратты қабылдауды жеңілдетеді. Мұндай белгішелер қызықты презентация үшін анимациялануы керек. Тақырыптарда "upercase" мәтінін түрлендіру бар. Бұдан әрі "Лидеры продаж" бөлімі әзірленді. Бұл бөлімнің көрінісін келесі сурет 7-де көруге болады.

Сурет 7 «Менеджер» секциясы.

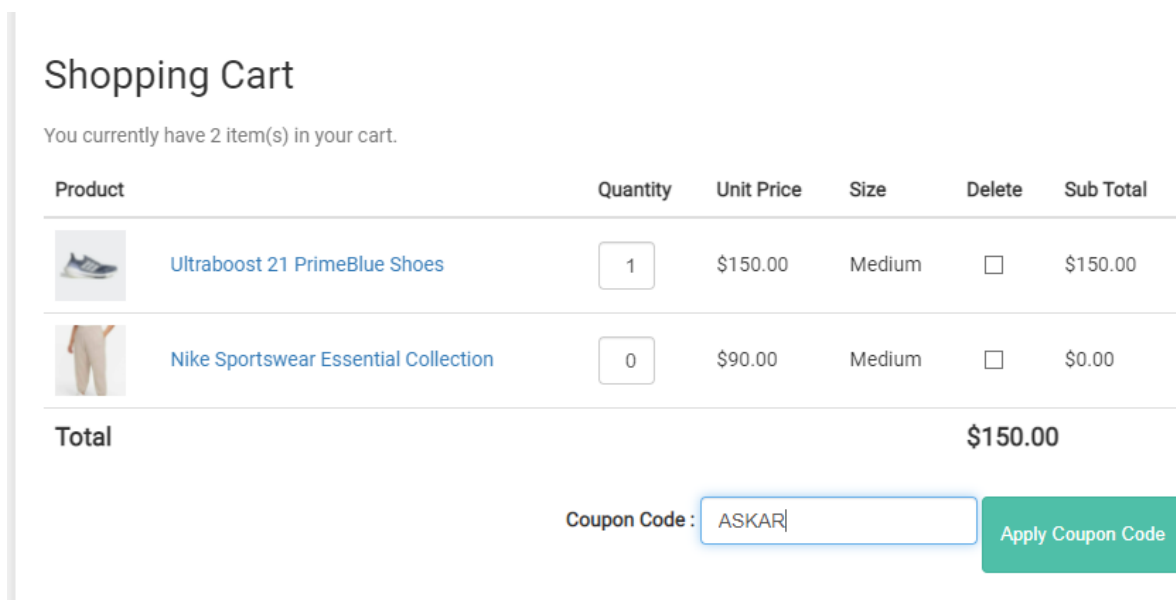
Бұл блок интернет-дүкеннің веб-сайты үшін міндетті болып табылады. Ол тұтынушыға қазіргі сатылым жетекшілері туралы хабарлау қажеттілігімен түсіндіріледі. Бұл ақпарат интернет-дүкеннің жұмыс істейтіндігі туралы түсінік береді. Бұл бөлімде: тақырып, тауарлар қосылған. Тауар блогында: сурет, тақырып, "hr" сызығы, баға сипаттамасы, екі батырма бар. Суреттің өлшемі 308 x 337px, бұл дұрыс таңдалған өлшем болып табылады, себебі тауардың көрінісі жақсы көрініп, сонымен қатар көп орынды алмайды. Интернет-дүкеннің веб-сайтын жасау барысында тауарлардың суреттерін пайдалану міндетті болып табылады. Осылайша, клиент компания ұсынатын өнім туралы түсінікке ие болады. Тақырып қара түсті және "uppercase" мәтінін түрлендіреді. "hr" сызығы келесі қасиеттерге ие: сызықтың биіктігі 1px, ені 170px, сұр түске боялған. "Add-to-cart" класымен "добавить" батырмасы келесі қасиеттерге ие: батырманың мәтіні жасыл түске боялған, фоны түссіз, батырманың шекаралары жасыл түске боялған, шекараның көлеңкесі қою жасыл түске боялған. Батырманың "hover" қасиеті бар, ол мәтінді ақ түске бояйды, ал фон меңзерді апарған кезде ашық-жасыл болады. Интернет-дүкеннің веб-дизайнын жасау барысында таңдалған түс схемасы интернет-дүкеннің идеясы мен тақырыбын сауатты жеткізеді. Интернет-дүкеннің осы веб-сайтындағы дизайн элементтері ең кішкентай көріністерде қолданылады.

Батырма сайттың басқа негізгі батырмалармен бірдей орындалды. Сондай-ақ, бұл бөлімде беттің басына көтерілуге мүмкіндік беретін блок бар. Ол "hover" қасиетіне ие, меңзерді апарған кезде блоктың фонын жасыл және белгішені ақ түспен бояуға мүмкіндік береді. Бұл блоктың функционалдығы javascript бағдарламалау тілін қолдана отырып жазылған. Бұл функцияда "top" класы бар блокты басқан кезде беттің басында жылжу көрсетілген. Осы сыныпта оны

жасыруға мүмкіндік беретін "z-index: 5" қасиеті бар. Бұл класы бар блок стилі: фон ашық сұр түспен, белгіше сұр түспен боялған. Мөлдірлігі бар. Егер бет белгілі бір биіктікке дейін созылса, қосымша "top active" класы қосылады, бұл блоктың оң жақ бұрыштан көрінуіне мүмкіндік береді. Осы бөлімнен кейін сайттың футері орналасқан, ол келесі сурет 15-те көрсетілген.

Логотип ақ түспен боялған. Мәзір элементтерінің мәтіні ашық сұр түспен боялған, белсенді мәзір элементін ақ түспен бояйтын active қасиеті бар. Ұялы телефон блогының мәтіні де ақ түспен боялған. Бұл футердің фоны сұр түске боялған. Ұялы телефон блогының астында "ya.share" көмегімен жазылған әлеуметтік желілерге сілтемелер орналасқан. Бұл интернет-дүкеннің сайты корпоративті болғандықтан, ол қосымша ішкі беттерден тұрады. Ішкі беттер Sublime text 3 мәтіндік редакторында жасалды. Негізгі беттен кейін келесі бет интернет-дүкеннің тауарлар санаттарын көрсету функциясын орындайтын "Товары и услуги". Бұл бетте өнім санаттары бар беттерге қосымша сілтемелер бар. Ішкі беттерде барлық беттер үшін міндетті болып табылатын бірнеше қайталанатын бөлімдер бар: вебсайттың үстіңгі деректемесі (мәзір), "Байланыс" бөлімі, сайттың футер бөлімі. Осындай бөлімдер: сайттың үстіңгі деректемесі (мәзір), «Контакты» бөлімі, сайттың футері болып табылады. "Товары и услуги" бетінде сайттың үстіңгі деректемесінен кейін клиенттерді компанияның өнімдерімен таныстыру бөлімі ашылады. Бұл бөлімді төмендегі сурет 8-да көруге болады.

Сурет 8 «Товары и услуги» бетінің үстіңгі деректемесі.

Бөлімде: тақырып, сипаттама және "hr" сызығы бар. Мәтін қарпі "OpenSansRegular", түсі қара. "Hr" сызығының биіктігі 1.6px, ені 45px, фон түсі сұр. Осындай ішкі бетті қосу - клиенттерге компания ұсынатын қызметтер туралы жалпы ақпарат беру мақсатын орындаудың тиімді нұсқасы

болып табылады. Негізгі мәзір элементінің ішкі бетінің болмауы, интернет-дүкеннің пайдалану кезінде түсінбеушілік пен қиындықтарға әкелуі мүмкін. Егер интернет-дүкеннің тауарлар санатын көрсететін ішкі бет болса, компанияның клиенттерді хабардар ету деңгейі артады. Кейіннен, клиент интернет-дүкен веб-сайтында қандай тауарлардың санаттары бар екендігі туралы біліміне қол жеткізе алады. Беттің басында клиентке веб-сайттың осы ішкі бетінде не көре алатындығы туралы хабарлау маңызды. Мұндай ақпарат компания қалдырған хабарламаға ұқсас, бұл компанияның клиенті мен компанияның өзі арасында сенімді қарым-қатынас жасайды. Келесі - өнім санаттары беттерінің сілтемелері бар бөлім. Бұл бөлім келесі сурет 9-де көрсетілген.

САУДА ҚОРЖЫНЫ

Қазіргі уақытта сізде бар 2 сіздің себетіңіздегі тауар (лар).

Продукт	Саны	Бағасф/th>	Өлшемі	Өшіру	Барлық соммасы
 UltraBoost 21 PrimeBlue Shoes	1	\$65.00	Medium	☐	\$65.00
 Nike Sportswear Essential Collection	0	\$90.00	Medium	☐	\$0.00
Барлығы					\$65.00

Купон коды: [Apply Coupon Code](#)

Барлық соммасы	
Жеткізу құны мен қосымша шығындар сіз енгізген мәндер негізінде есептеледі.	
Киім бағасы	65.00тг
Жеткізу және тиеу-түсіру жұмыстары	0.00тг
Такси қызметі	0.00тг
Total	65.00тг

Сурет 9 Тауарлар санаттарының сілтемелері.

Мұнда суреттер, тақырыптар бар блоктар орналасқан. Суреттегі блоктарда: беттерге сілтемелер, "FontAwesome" қаріп белгішелері бар. Өнім санаттары туралы ішкі бетті жасаудағы бұл тәсіл ыңғайлылықты қамтамасыз етеді. Ол сілтемелер беттің көрнекті бөлігінде орналасқандығына және суреттер мен белгішелер түрінде жарқын стилизацияға ие болғандығына байланысты. Блоктарда суретті күңгірт ететін және белгішені көрсетуге көмектесетін, "hover" қасиеттері бар. Көрінісі келесі сурет 10-де табуға болады.

САУДА ҚОРЖЫНЫ

Қазіргі уақытта сізде бар 2 сіздің себетіңіздегі тауар (лар).

Продукт	Саны	Бағасф/тh>	Өлшемі	Өшіру	Барлық соммасы
 UltraBoost 21 PrimeBlue Shoes	<input type="text" value="1"/>	\$65.00	Medium	☐	\$65.00
 Nike Sportswear Essential Collection	<input type="text" value="0"/>	\$90.00	Medium	☐	\$0.00
Барлығы					\$65.00

Купон коды:

Барлық соммасы	
Жеткізу құны мен қосымша шығындар сіз енгізген мәндер негізінде есептеледі.	
Киім бағасы	65.00тг
Жеткізу және тиеу-түсіру жұмыстары	0.00тг
Такси қызметі	0.00тг
Total	65.00тг

Сурет 10 Тапсырысты рәсімдеу туралы ақпарат.

Басқару жүйесінің құралдарымен сайтты әзірлеу. Сайттың макетін CMS немесе SMF қосымшасына отырғызу - бұл контентті басқару функциясын қамтитын әкімшілік панель арқылы сайтты орнату. Бұл қосымшаның жұмыс істеуі үшін "Domens" папкасына орналастырылды, ол өз кезегінде "OpenServer" папкасында орналасқан. Сайтқа қосымша арқылы сурет, мәтін және басқа файлдардың параметрлерін тіркеу кіреді. Интернет-дүкеннің осы сайты үшін SMF ретінде MODx Revolution қолданылды. Сондай-ақ, сайтқа қосымшаны орналастыру кезінде PHP коды қолданылады. Бұл платформада беттер ресурстарында белгіленеді.

Пайдалануға енгізу. Веб-сайттың пайдаланушыларға қолжетімділігі, веб-сайтты пайдалануға енгізу кезеңінің көмегімен қол жеткізіледі. Осы себепті веб-сайтты пайдалануға енгізу веб-сайтты дамытудың маңызды кезеңі болып табылады. Веб - сайтты пайдалануға енгізу кезеңінің процесін қатаң тәртібі бойынша орындалатын шартты бөліктерге бөлуге болады:

- 1 Интернет-дүкеннің веб-сайтын Интернет желісінде орналастыру тәсілдерін таңдау;
- 2 Серверлерді орнату, домендерді қосу;
- 3 Веб-сайтты Интернет желісінде орналастыру;

Бұл мақсатқа хостинг арқылы қол жеткізіледі, ал домен атауын пайдаланып сайт атауын көрсетуге қол жеткізіледі. Домен атауы Интернетте іздеу кезінде сайт сілтемесін көрсетеді.

Хостинг - бұл веб-сайттарды Интернет желісінде орналастыруға арналған техникалық алаң. Бұл қызметті хостинг компаниялары ұсынады. Хостинг компаниясы веб-сайтты Интернет желісінде орналастыруға, клиенттер үшін тұрақты қол жетімділікке мүмкіндік береді [31]. Осы дипломдық жұмыстың веб-сайтын пайдалануға енгізу үшін "PS.kz" хостинг-провайдері қолданылды. Хостинг-провайдерінің осы компаниясында "dynamoshop.kz" домендік атауы және хостинг сервері сатып алынды. Интернет-дүкеннің веб-сайтына хостинг сатып алғаннан кейін веб-сайт хостингке жүктеледі. Ең алдымен хостингті басқару тақтасында веб-сайт үшін

жаңа деректер базасы жасалады. PhpMyAdmin көмегімен деректер базасы хостингке импортталады.

ҚОРЫТЫНДЫ

Мақсаты "Динамо" спорт интернет-дүкенінің сайтын әзірлеу және сайттың дизайнына ерекше назар аудару болып табылатын осы жобаны орындау үшін кейбір міндеттер қойылды, олардан мыналар шешімін тапты:

Интернет-дүкендерді әзірлеудің заманауи жүйелеріне талдау жасау. Спорт интернет-дүкеннің веб-сайтын тиімді әзірлеу үшін танымал әзірлеу құралдары зерттелді. Интернет-дүкеннің веб-сайтын жылдам және ыңғайлы әзірлеу үшін СМФ қолданылды. Оқуға болатын интерфейс үшін сайттың бейімделгіш версткасы жазылды.

“Интернет-дүкен” түріндегі ақпараттық жүйелерді жобалау ұғымдарын зерттеу. Бұл мәселе дипломның жұмыстың аналитикалық бөлігінде қарастырылды, электрондық коммерция және интернет-дүкен түсінігі мұқият зерттелді. Интернет-дүкендердің орындауындағы электрондық бизнестің барлық артықшылықтары мен кемшіліктері қаралды. Дипломдық жұмысты зерттеу барысында "интернет-дүкен" түріндегі ақпараттық жүйелер зерттелді. Интернет-дүкен түріндегі сайттардың мәселелері қарастырылды, проблемаларды шешудің әрі қарайғы әдістері белгіленді. Интернет-дүкен түріндегі сайттардың жұмысын толық түсіну үшін артықшылықтар атап өтілді және сайтты әзірлеуде қолданылды.

Спорт интернет-дүкенінің сайтын құру құрылымын анықтау. Сайттың дұрыс әзірлеу үшін сайттың нақты құрылымдары жасалды. Бұл дипломдық жұмыс үшін сайттың екі диаграммасы жасалды. Веб-сайттың жалпы құрылымының диаграммасы веб-парақтардың бастапқы құрылымын және олардың орналасқан жерін түсінуге мүмкіндік берді. Бұл диаграмма веб-сайттың орналасуының бастапқы прототипін тез жобалауға мүмкіндік берді. Прецеденттер диаграммасы интернет-дүкен веб-сайтының жалпы функционалдығын сипаттауға және клиенттік және әкімшілік бөлімдерден орындалатын тапсырмаларды анықтауға көмектесті.

Интернет-дүкенді жобалауды орындау. Сайтты жобалау сайттың құрылымы мен дизайнын жасаудан тұрды. Ең басында сайттың бастапқы прототипі жасалды. Сайттың бастапқы прототипіне сүйене отырып, интерфейснің дәл дизайны құрылды. Бұл тәсіл дизайн элементтерін белгілеуді тездетті. Интернет-дүкеннің веб-дизайнын жасаудың барлық егжей-тегжейлері зерттелді. Осы мақсатта веб-сайттың usability жағы, веб-дизайнның ережелері қарастырылды. Сайт дизайны зерттелген мәселелерді ескере отырып жасалды.

Спорт интернет-дүкенін әзірлеу. Спорт интернет-дүкенінің сайты сәтті жасалды. Бұл бөлік өте дәл және мұқият орындалды. Дипломдық жұмыстың түпкі мақсатын орындау үшін ең жақсы технологиялар мен бағдарламалар таңдалды. Веб-қосымшаларды әзірлеудегі барлық ережелер зерттелді. Сайттың осы түрін дәл талдау, әзірлеу мен дизайндағы жалпы проблемаларды ескеру, жақсы құралдарды таңдау тез, дұрыс, тиімді шешімді қамтамасыз етті.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

- 1 В 2019 году объем покупок в казахстанских интернет-магазинах составил 422 млрд тенге. [Электрондық қор] // Сілтеме:<https://primeminister.kz/ru/news/v-2019-godu-obem-pokupok-v-kazahstanskih-internet-magazinah-sostavil-422-mlrd-tenge>
- 2 Сборник докладов научно-технической конференции по итогам научно-исследовательских работ студентов института экономики, управления и информационных систем в строительстве и недвижимости: оқулық / Мочкин К.А., Степанова А., Романова Е.В., Национальный исследовательский Московский государственный строительный университет, 2017ж. – 161 б.
- 3 Важность веб дизайна: мақала / Чернова М.В., Насиров Э.Ф., Кириллов Д.С., «Научно-практический электронный журнал Аллея Науки» №11(38), 2019ж. – 1 б.
- 4 Веб-сайт (website) компании в сети интернет. Классификация. Функции. Цели создания: мақала / Макаров В.В., Сеница С.А., Верединский С.Ю., Евразийское научное объединение № 8-3 (54), 2019ж. – 183 б.
- 5 Продвижение имиджа сервисных организаций в интернет-пространстве: мақала / Чиркова Ю. Р., Российская наука и образование сегодня: проблемы и перспективы № 5 (30), 2019ж. - 104 б.
- 6 Проектирование веб-сайтов с использованием технологий PHP, HTML, CSS и Wordpress: оқу құралы / Е.В. Побединский В.В. Побединский, 2018ж. – 15б.
- 7 Sass: Документация на русском языке. [Электрондық қор] // Сілтеме: [https://sass-scss.ru/documentation.\(02.01.2021\)](https://sass-scss.ru/documentation.(02.01.2021))
- 8 Преимущества препроцессоров sass и способы их применения: мақала / Волошко М.Ю., Куликова Н.Н., Пенза: XVI Международная научно-практическая конференция «Современные научные исследования: актуальные вопросы, достижения и инновации», 2021ж. – 87б.
- 9 Учение основ HTML, CSS, JavaScript: "Вебпрограммалау" пәні бойынша зертханалық жұмысты орындау жөніндегі әдістемелік нұсқаулар / Курск: Юго-Зап. гос. ун-т, А.Л. Марухленко., 2018ж. – 9 б.
- 10 Преимущество использования библиотеки jquery: мақала / Рахматулин А.К., Кузембай Р., Тайпакова А.Р., Сартабанова Ж.Е., Ақтөбе: Актуальные научные исследования в современном мире №5-9 (37), 2018ж. – 110 б.
- 11 Использование среды разработки bootstrap для создания современных адаптивных сайтов: мақала / Рудакова Г.М., Перебатов К.С., Информационные технологии в науке, образовании и управлении, 2016ж. – 279 б.
- 12 Front-end. Клиентская разработка для профессионалов. Node.js: оқулық / Крис Аквино, Тодд Ганди. — Питер, 2017ж. — 512 б.
- 13 Node.js в действии: оқулық // Майк Кантелон, Алекс Янг, Брэдди Мек.
- 14 Разработка web-проекта на платформе node.js: мақала / Черномордов

С.В., Елец: Школа молодых учёных по проблемам естественных наук, 2018ж. – 120 б.

15 Современные способы разработки веб-приложений с использованием платформы MODx Revolution: баяндама тезиси / М. В. Дьячук, А. Чичкарев, Мариуполь: Международная научно-техническая конференция

«университетская наука-2017» Том №2, 18-19 мамыр 2017ж. – 171 б.

16 E-commerce: role of e-commerce in today's business: мақала / Anjali Gupta, Ganaur Sonapat (Haryana), India: International Journal of Computing and Corporate Research Volume 4, 1 қаңтар 2014ж. – 1 б.

17 Интернет-магазин: понятие и виды: мақала / Фомина Т.Г., Соколова А.С., Уфа: Nauka-rastudent.ru №2 (02), 2014ж. – 20 б.

18 Как открыть интернет-магазин: оқулық / Салбер А. М.: Омега-Л, 2016ж. – 302 б.

19 Web Design: оқулық / Mariza Maini, Zagreb: Open Society for Idea Exchange (Otvoreno društvo za razmjenu ideja - ODRAZI), 2015ж. – 4 б.

20 Introduction to the web: оқулық / Fáilte Ireland, 3 қыркүйек 2013ж. – 5 б.

21 Сетевые технологии. Основы веб-дизайна: оқу құралы / Е. Е. Поморцева, Харьков, 2021ж. – 30 б.

22 Influence Factors of Online Shopping: мақала / Binbin He and Christian Bach, International Journal of Innovation and Scientific Research Vol. 2 No. 2 маусым 2014ж. - 313-320 б.

23 Оценка влияния фактора удобства использования сайта (юзабилити) на потребительскую удовлетворенность интернет-магазином: мақала / Д. В. Марцулевич, Корпоративное управление и инновационное развитие экономики Севера: Вестник Научно-исследовательского центра корпоративного права, управления и венчурного инвестирования Сыктывкарского государственного университета №4, 2017ж. – 77 б.

24 Теоретические основы разработки и использования интернет-сайтов: мақала / Великсар Д.С., Войтова Н.А., Брянская область: Сборник материалов международной научно-практической конференции «Новые информационные технологии в образовании и аграрном секторе экономики», 21 наурыз 2019ж. – 113 б.

25 A Novel Technique for Generation and Optimization of Test Cases Using Use Case, Sequence, Activity Diagram and Genetic Algorithm: мақала / Namita Khurana, Rajender Singh Chhillar, Usha Chhillar, Journal of Software №11(3), 2016ж. – 242 б.

26 Использование возможностей adobe photoshop в рекламном бизнесе: мақала / Онищенко С.С., Пророчук Ж.А., Донецк: Современные информационные технологии, 17 мамыр 2019ж. – 70 б.

27 Выбор инструментальных средств автоматизированной информационной системы "управление корреспонденцией": мақала / Мачтаков с.г., Питолин м.в., Охрана, безопасность, связь №1-2, 2016ж. – 207 б.

28 Искусство оформления сайта: практикалық оқу құралы / С.Н. Бердышев, 44 б.

29 Практика исследований в области тестирования сайта и его юзабилити:мақала / Дьякова М.В., Онлайн исследования в России 2.0, С.Г. - М.: РИЦ «СевероВосток», 2010ж. – 211 б.

30 Веб-хостинг и облачные технологии как сегмент электронной коммерции: мақала / Стриженко А.А., Rogozin Н.К., Вестник алтайской науки №2-3 (20-21), 2014ж. – 254 б

А қосымшасы

Интернет дүкен жүйесінің бағдарламалық коды

```
<?php

session_start();

include("includes/db.php");
include("includes/header.php");
include("functions/functions.php");
include("includes/main.php");

?>

<!-- Cover -->
<main>
  <div class="hero">
    <a href="shop.php" class="btn1">Барлық өнімдерді қарап шығыңыз
  </a>
  </div>
  <!-- Main -->
  <div class="wrapper">
    <h1>Таңдаулы топтама</h1>

  </div>

  <div id="content" class="container"><!-- container Starts -->

  <div class="row"><!-- row Starts -->

  <?php

  getPro();

  ?>

</div><!-- row Ends -->

</div><!-- container Ends -->
<!-- FOOTER -->
<footer class="page-footer">
```

А қосымшаның жалғасы

```
<div class="container clearfix">
```

```
  <div class="footer-nav__col footer-nav__col--info">
```

```
    <div class="footer-nav__heading">Ақпарат</div>
```

```
    <a href="#" class="footer-nav__link">Бренд</a>
```

```
    </li>
```

```
    <li class="footer-nav__item">
```

```
      <a href="#" class="footer-nav__link">Жергілікті дүкендер</a>
```

```
    </li>
```

```
    <li class="footer-nav__item">
```

```
      <a href="#" class="footer-nav__link">Клиенттерге қызмет көрсету</a>
```

```
    </li>
```

```
    <li class="footer-nav__item">
```

```
      <a href="#" class="footer-nav__link">Құпиялылық & amp; куки</a>
```

```
    </li>
```

```
    <li class="footer-nav__item">
```

```
      <a href="#" class="footer-nav__link">Сайт картасы</a>
```

```
    </li>
```

```
  </ul>
```

```
</div>
```

```
<div class="footer-nav__col footer-nav__col--whybuy">
```

```
  <div class="footer-nav__heading">Неге бізден сатып алу керек</div>
```

```
  <ul class="footer-nav__list">
```

```
    <li class="footer-nav__item">
```

```
      <a href="#" class="footer-nav__link">Жеткізу & amp; қайтарылады</a>
```

```
    </li>
```

```
    <li class="footer-nav__item">
```

```
      <a href="#" class="footer-nav__link">Қауіпсіз жеткізу</a>
```

```
    </li>
```

```
    <li class="footer-nav__item">
```

```
      <a href="#" class="footer-nav__link">Ұсынымдар</a>
```

```
    </li>
```

```
    <li class="footer-nav__item">
```

```
      <a href="#" class="footer-nav__link">Аталған наградалармен</a>
```

```
    </li>
```

```
    <li class="footer-nav__item">
```

```
      <a href="#" class="footer-nav__link">Этикалық сауда</a>
```

```
    </li>
```

```
  </ul>
```

```
</div>
```

А қосымшаның жалғасы

Себет карточкасы жүйесінің бағдарламалық коды

```
<div class="footer-nav__col footer-nav__col--account">
  <div class="footer-nav__heading">Сіздің аккаунтыңыз</div>
  <ul class="footer-nav__list">
    <li class="footer-nav__item">
      <a href="#" class="footer-nav__link">Тіркелу</a>
    </li>
    <li class="footer-nav__item">
<li class="footer-nav__item">
      <a href="#" class="footer-nav__link">Себетті қарау</a>
    </li>
    <li class="footer-nav__item">
      <a href="#" class="footer-nav__link">Лукбукты қарап шығыңыз</a>
    </li>
    <li class="footer-nav__item">
      <a href="#" class="footer-nav__link">Тапсырысты бақылау</a>
    </li>
    <li class="footer-nav__item">
      <a href="#" class="footer-nav__link">Ақпаратты жаңарту</a>
    </li>
  </ul>
</div>

<div class="footer-nav__col footer-nav__col--contacts">
  <div class="footer-nav__heading">Contact details</div>
  <address class="address">
    Негізгі дүкен: Esentai MALL.<br>
    180-182 Al-FARABI, Almaty.
  </address>
  <div class="phone">
    Телефон:
    <a class="phone__number" href="tel:0123456789">8777 006 05 02</a>
  </div>
  <div class="email">
    Email:
    <a href="mailto:support@yourwebsite.com"
class="email__addr">support@dinamo.com</a>
  </div>
</div>

</div>
```

А ҚОСЫМШАНЫҢ ЖАЛҒАСЫ

```
<!-- <div class="banners">
  <div class="container clearfix">

    <div class="banner-award">
      <span>Award winner</span><br> Fashion awards 2016
    </div>

    <div class="banner-social">
      <a href="#" class="banner-social__link">
        <i class="icon-facebook"></i>

<i class="icon-twitter"></i>
      </a>
      <a href="#" class="banner-social__link">
        <i class="icon-instagram"></i>
      </a>
      <a href="#" class="banner-social__link">
        <i class="icon-pinterest-circled"></i>
      </a>
    </div>

  </div>
</div> -->

<div class="page-footer__subline">
  <div class="container clearfix">

    <div class="copyright">
      &copy; <?php echo date("Y");?> Dynamo Sport Dukeni&trade;
    </div>

    <div class="developer">
      Developed by Askar & Madi
    </div>

    <div class="designby">
      Design by Askar & Madi
    </div>

  </div>
</div>
</footer>
```

А қосымшаның жалғасы

```
</html>

<?php

session_start();

include("includes/db.php");
include("includes/header.php");
include("functions/functions.php");
include("includes/main.php");

?>
<main>
  <!-- HERO -->
  <div class="nero">
    <div class="nero__heading">
      <span class="nero__bold">Тексеру</span>
    </div>
    <p class="nero__text">
    </p>
  </div>
</main>

<div id="content" ><!-- content Starts -->
<div class="container" ><!-- container Starts -->

<div class="col-md-12" ><!-- col-md-12 Starts -->

<?php

if(!isset($_SESSION['customer_email'])){

include("customer/customer_login.php");

}else{

include("payment_options.php");
```

А қосымшаның жалғасы

```
}
```

```
?>
```

```
</div><!-- col-md-12 Ends -->
```

```
</div><!-- container Ends -->
```

```
</div><!-- content Ends -->
```

```
<?php
```

```
include("includes/footer.php");
```

```
?>
```

```
<script src="js/bootstrap.min.js"></script>
```

```
</body>
```

```
</html>
```

Қ.И.Сәтбаев атындағы Қазақ Ұлттық Техникалық зерттеу университетінің
5В070300 – «Ақпараттық жүйелер» мамандығының 4 курс туденті

Мәліков Мәди Айберікұлы «Динамо» спорт дүкенінің
автоматтандырылған жүйесін құру тақырыбына жазылған дипломдық
жұмысына

СЫН-ПІКІР

«Динамо» спорт дүкенінің автоматтандырылған жүйесін толықтай құрылды.

Дипломдық зерттеу міндеттерін қарастырған.

- Интернет-дүкендерді әзірлеудің заманауи жүйелеріне талдау жасау;
- «Интернет-дүкен» түріндегі ақпараттық жүйелерді жобалау ұғымдарын зерттеу;
- Спорт интернет-дүкенінің сайты құру құрылымын анықтау;
- Интернет-дүкенді жобалауды орындау;
- Спорт интернет-дүкенін әзірлеу;

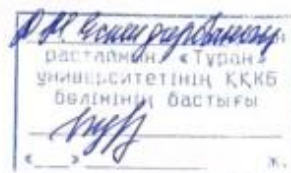
«Динамо» Спорт интернет-дүкенінің сайты қарастырылды. Дипломдық жұмысты жасау барысында Мәліков Мәди Айберікұлы жақсы теориялық дайындық және ақпараттық жүйелерді жасай алатын маман ретінде көрсетті.

Рецензияға ұсынылған жұмыс материалды игерудегі автордың тәуелсіздігі, теориялық жақсы дайындық, әдебиет жақсы игерілген. Көптеген теориялық материалдың ішінен нақты элементтерін жақсы сызып көрсете алған. Автор бұл жұмыста барлығына белгілі материалды анализдеу мен алынған мәліметтерді практикалық тұрғыда қолданылуы өте тамаша. Берілген жұмыс негізгі ойды ашып көрсеткен. Дипломдық жұмысты жасаудың нәтижесінде, алға қойған міндеттердің дұрыс шешімдері табылған. Жалпы дипломдық жұмыс көлемі мен мазмұны тақырыпқа, мамандық бейініне толықтай сәйкес келеді. Студенттің теориялық дайындығының деңгейі жақсы екенін көрсетіп тұр. Бітіру жұмысы қойылатын барлық талаптарға сәйкес орындалып, рәсімделген. Сондықтан Мәліков Мәди Айберікұлының дипломдық жұмысы «өте жақсы» бағаланады (А-, 93% өте жақсы), ал бітірушінің өзі – «5В070300-Ақпараттық жүйелер» мамандығы бойынша техника және технологиялар бакалавры академиялық дәрежесіне беруге лайық деп есептеймін.

Сын пікір білдіруші:
Туран университеті
«Ақпараттық технологиялар»
кафедрасының меңгерушісі
т.ғ.к., доцент

Ескендірова Д. М.

**Университеттің жүйе администраторы мен Академиялық мәселелер
департаменті директорының ұқсастық есебіне талдау хаттамасы**

**Бөлім меңгерушісінің/ құрылымдық бөлімшесінің басшысының ұқсастығы
туралы есебі**

Жүйе администраторы мен Академиялық мәселелер департаментінің директоры көрсетілген еңбекке қатысты дайындалған Плагиаттың алдын алу және анықтау жүйесінің толық ұқсастық есебімен танысқанын мәлімдейді:

Авторы: Мәліков М.А.

Тақырыбы: Динамо спорт дүкенінің автоматтандырылған жүйесі

Жетекшісі: Наурызбаева А.І.

1-ұқсастық коэффициенті (30): 4,04%

2-ұқсастық коэффициенті (5): 0,34%

Әріпті ауыстыру: 3

Интервалдар: 25

Микрокеңістіктер: 37

Ақ белгілер: 0

Есепті талдағаннан кейін:

- Жұмыста анықталған ұқсас алынған сөздерде плагиат белгілері жоқ. Осыған байланысты бұл жұмысты өз бетінше орындаған және оны қорғауға жіберемін.
- Жұмыста анықталған ұқсас сөздерде плагиат белгілері жоқ, бірақ олардың ұқсастығының шамадан тыс саны жұмыстың құндылығына және оның авторының дербестігінің болмауына қатысты күмән тудырады. Осыған байланысты жұмыс қайта редакциялансын.
- Жұмыста көшіріп алу және плагиат белгілері бар жұмысты жасыру әрекеттерін көрсете отырып, плагиаттық белгілерге немесе мәтінді қасақана бұрмалауға әкелетін әрекеттер бар. Осыған байланысты, жұмыс қорғауға жіберілмейді.

Негіздемесі:

Күні:

КАӨЖС кафедрасы меңгерушісі
т.ғ.қ., ассоц. профессор
Р.Ж.Сатыбалдиева
Р.Ж.Сатыбалдиева

**Университеттің жүйе администраторы мен Академиялық мәселелер
департаменті директорының ұқсастық есебіне талдау хаттамасы**

Академиялық жетекшінің ұқсастық туралы есебі

Жүйе администраторы мен Академиялық мәселелер департаментінің директоры көрсетілген еңбекке қатысты дайындалған Плагиаттың алдын алу және анықтау жүйесінің толық ұқсастық есебімен танысқанын мәлімдейді:

Авторы: Мәліков Мәди

Тақырыбы: Динамо спорт дүкенінің автоматтандырылған жүйесі

Жетекшісі: Наурызбаева А.І

1-ұқсастық коэффициенті (30): 4,04%

2-ұқсастық коэффициенті (5): 0,34%

Әріпті ауыстыру: 3

Интервалдар: 25

Микрокеңістіктер: 37

Ақ белгілер: 0

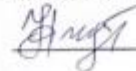
Есепті талдағаннан кейін:

- Жұмыста анықталған ұқсас алынған сөздерде плагиат белгілері жоқ. Осыған байланысты бұл жұмысты өз бетінше орындаған және оны қорғауға жіберемін.
- Жұмыста анықталған ұқсас сөздерде плагиат белгілері жоқ, бірақ олардың ұқсастығының шамадан тыс саны жұмыстың құндылығына және оның авторының дербестігінің болмауына қатысты күмән тудырады. Осыған байланысты жұмыс қайта редакциялансын.
- Жұмыста көшіріп алу және плагиат белгілері бар жұмысты жасыру әрекеттерін көрсете отырып, плагиаттық белгілерге немесе мәтінді қасақана бұрмалауға әкелетін әрекеттер бар. Осыған байланысты, жұмыс қорғауға жіберілмейді.

Негіздемесі:

Күні:

техн.ғыл.маг., лектор

Наурызбаева А.І.

**ҒЫЛЫМИ ЖЕТЕКШІНІҢ
СЫН-ПІКІРІ**

Мәліков Мәди Айберікұлы

Дипломдық жұмыстың тақырыбы: «Динамо» спорт дүкенінің автоматтандырылған жүйесін құру

«Динамо» спорт дүкенінің автоматтандырылған жүйесін толықтай құрылды.

Дипломдық зерттеу міндеттерін қарастырған.

- Интернет-дүкендерді әзірлеудің заманауи жүйелеріне талдау жасау;
- “Интернет-дүкен” түріндегі ақпараттық жүйелерді жобалау ұғымдарын зерттеу;
- Спорт интернет-дүкенінің сайтын құру құрылымын анықтау;
- Интернет-дүкенді жобалауды орындау;
- Спорт интернет-дүкенін әзірлеу;

«Динамо» Спорт интернет-дүкенінің сайты қарастырылды. Дипломдық жұмысты жасау барысында Мәліков Мәди Айберікұлы жақсы теориялық дайындық және ақпараттық жүйелерді жасай алатын маман ретінде көрсетті. Менің пікірімше, диплом жазушы алдына қойылған тапсырманы толығымен орындады және ақпаратты технологияларды жақсы меңгергендігін көрсетті. Кемшілік ретінде теорияда стилистикалық қателерді атап айтсақ болады. Жоғарыда айтылғандарды ескеріп Мәліков Мәди Айберікұлы «Динамо» спорт дүкенінің автоматтандырылған жүйесін құру тақырыбындағы дипломдық жұмысы қорғауға жіберілуі мүмкін.

Дипломдық жұмыс оқу орындарына талабына сай жазылған, өте жоғары деңгейде орындалған және оны 93 (А-) деп бағалап, Мәліков Мәди Айберікұлы «Ақпараттық жүйелер» мамандығы бойынша техника және технологиялар бакалавры академиялық дәрежесіне лайық деп санаймын.

Ғылыми жетекші,
лектор

Наурызбаева А.І.